

CENTRALFÖRBUNDET
FÖR ALKOHOL- OCH
NARKOTIKAUPPLYSNING

Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2017

CAN Rapport 173

Ulf Guttormsson & Martina Gröndahl

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

Layout inlaga: Britta Grönlund, CAN

Layout omslag: Jimmie Hjärtström, CAN

URN:NBN:se:can-2018-4 (pdf)

Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2017

Ulf Guttormsson & Martina Gröndahl

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Rapport 173

Stockholm 2018

Förord

Monitormätningarnas huvudsyfte är att ge en bild av den totala alkohol- och tobaks-konsumtionen i Sverige, inklusive de delar som kommer från oregistrerade källor. Denna Monitorrapport har dock ett annat syfte och avser istället att redovisa konsumtionsmönster i olika befolkningsgrupper med hjälp av självdeklarerade uppgifter om den egna alkohol-konsumtionen.

Monitormätningarna startades i juni år 2000 och förutom frågor om anskaffning av alkohol har även frågor om de egna konsumtionsmönstren successivt införts i undersökningen. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) övertog Monitormätningarna år 2013 och har sedan dess publicerat ett antal rapporter gällande anskaffning och konsumtionsmönster för alkohol respektive tobak.

Rapporten har författats av Ulf Guttormsson och Martina Gröndahl och bygger delvis på tidigare publicerade Monitorrapporter, se bl.a. Guttormsson & Gröndahl (2017). Björn Troll-dal har granskat hela rapporten samt bidragit med konstruktiva synpunkter gällande såväl resultat som texter och innehållet i stort.

Vi vill passa på att påminna om att sedan förra året återfinns tabellbilagan i Excel på CAN:s hemsida, vilken ger tillgång till en mera omfattande och detaljerad resultatredovisning jämfört med tidigare.

Den del av Monitormätningarna som berör anskaffning och konsumtion av alkohol har finansierats av Systembolaget medan den del som berör tobak finansieras av Socialdepartementet.

CAN vill passa på att tacka alla som har deltagit i frågeundersökningarna eller som på annat sätt har bidragit till Monitormätningarnas genomförande under åren. Med denna rapport hoppas vi ha bidragit till att visa hur alkoholkonsumtionsmönstren utvecklats under 2000-talet.

Stockholm i juni 2018

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Håkan Leifman

Direktör

Innehåll

	Sammanfattning	5
1.	Inledning och rapportens upplägg	7
2.	Resultat.....	8
	Icke-konsumenter	8
	Alkoholkonsumenter	8
	Intensivkonsumenter	10
	Alkoholkonsumtionens storlek.....	13
	Alkoholsorter	19
	Könsskillnader i alkoholkonsumtion.....	20
	Alkoholkonsumtionens temporala variationer.....	24
3.	Diskussion	31
4.	Referenser.....	34
	Bilaga 1: Metod	36

Sammanfattning

Denna rapport presenterar uppgifter om dryckesvanor i den vuxna befolkningen och hur alkoholkonsumtionsmönstren har förändrats sedan första hälften av 2000-talet. Resultaten bygger på telefonintervjuer med representativa urval av 17–84-åringar och visar bl.a. att:

- Närmare 4 av 5 i den vuxna befolkningen dricker alkohol under en 30-dagarsperiod, något som varit oförändrat sedan 2004.
- Alkoholkonsumtion är vanligast under fredagar och lördagar. Fyra gånger så många dricker exempelvis en lördag jämfört med en måndag.
- Även under året förekommer tydliga variationer med en konsumtionstopp under sommaren. Jämfört med februari dricks det exempelvis 50 % mer alkohol i juli. Speciellt personer i åldern 30–64 år uppvisar en tydlig topp under sommaren. Personer i den äldsta åldersgruppen (65–84 år) har å andra sidan en desto jämnare konsumtion under året.
- Under sommaren är konsumtionen betydligt jämnare fördelad under veckans dagar jämfört med hösten (uppgifter för våren är ej tillgängliga).
- I genomsnitt konsumeras alkohol under 5,2 av 30 dagar. Ingen ökning av antalet dryckestillfällen har skett sedan 2004. Unga (17–29 år) dricker mer sällan medan de äldre dricker oftast (4,0 resp. 6,0 gånger per månad).
- Berusningskonsumtion (s.k. "intensivkonsumtion") förekommer å andra sidan nästan fem gånger så ofta bland de yngsta i jämförelse med de äldre. När unga väl dricker intensivkonsumerar de vid vart 3:e dryckestillfälle mot var 20:e gång för 65–84-åringarna. Yngre dricker alltså mera sällan men desto mer berusningsorienterat.
- Intensivkonsumtionen har totalt sett minskat över tid på grund av nedgångar bland dem under 50 år. Att intensivkonsumtionen minskar är överlag positivt ur skadehänseende och inte minst när det sker bland mera olycksbenägna åldersgrupper som 17–29-åringar.
- Alkoholförbrukningen i den äldsta åldersgruppen har ökat jämfört med 2004 medan den minskat i de övriga åldersgrupperna. Sammantaget har detta lett till att den totala konsumtionen sjunkit under perioden. Nedgången är störst bland män under 50 år.
- Män dricker oftare, berusar sig oftare och dricker dubbelt så stora volymer jämfört med kvinnor. Könsskillnaderna i alkoholvanor har dock minskat något sedan 2004.
- Kvinnor har i mindre utsträckning sänkt sin konsumtion över tid, i jämförelse med männen. Noterbart är att den enda åldersgrupp där konsumtionen tydligt ökat mellan 2004 och 2017 är bland kvinnor 65 år och äldre.

Totalt sett har alltså den rapporterade alkoholkonsumtionen sjunkit sedan 2004. Antalet dryckestillfällen har varit tämligen oförändrade så nedgången beror på att det dricks mindre mängd per konsumtionstillfälle. Detta har i sin tur lett till en nedgång i intensivkonsumtionen liksom vissa minskningar i såväl andelen hög- som riskkonsumenter.

I den allmänna debatten sägs ibland att alkoholvanorna i Sverige blivit mer kontinentala, inte minst att befolkningen dricker allt oftare och vardagsdrickandet blivit vanligare. Undersökningen ger dock inget stöd för att vardagsdrickandet skulle ha blivit mera vanligt i Sverige sedan 00-talets mitt. Däremot kan det betraktas som en förändring i kontinental riktning att dryckestillfällena under perioden i något mindre mån innefattar intensivkonsumtion, det vill säga att det berusningsorienterade drickandet tenderar att minska.

Ytterligare förändringar som kan sägas gå i kontinental riktning är att konsumtionen blivit jämnare fördelad i befolkningen sett till kön och inte minst till ålder. Exempelvis kan det lyftas fram att åren 2004/05 drack personer i 40-årsåldern ca 50 procent mer än personer i 70-årsåldern, men att grupperna i grova drag drack nästan lika stora mängder 2016/17. Samtidigt får det framhållas att konsumtionen alltför jämt är klart snedfördelad i befolkningen: Bland de som dricker alkohol stod 15 procent av konsumenterna för halva förbrukningen år 2017.

I. Inledning och rapportens upplägg

En av de större bidragande orsakerna till den samlade sjukdomsördan i samhället är enligt skattningar från WHO alkoholkonsumtion (Lim m.fl., 2012; Agardh m.fl., 2016). Denna medför en betydande kostnad för samhället (Jarl m.fl., 2008). Vidare finns en stark koppling mellan hur mycket befolkningen i genomsnitt dricker och hur omfattande de negativa konsekvenserna blir totalt (se t.ex. Norström, 2002, Stockwell m.fl., 2017 eller Norström & Ramstedt, 2018).

Mot bakgrund av detta följs konsumtionens omfattning i flertalet västländer, bland annat via försäljningsstatistik. I Sverige görs detta med hjälp av de så kallade Monitormätningarna. Det huvudsakliga syftet med dessa mätningar är att följa den totala konsumtionen i landet genom att mäta hur omfattande de oregistrerade delarna av konsumtionen är, som en komplettering till de statistikförda källorna (Systembolag, livsmedelsbutiker och restauranger). I Monitormätningarna ställs frågor till den vuxna befolkningen om anskaffning av alkohol och dessa uppgifter ingår i beräkningarna av den oregistrerade konsumtionen. Resultat gällande den totala alkoholkonsumtionen i Sverige återfinns exempelvis i Trolldal & Leifman (2017) och Trolldal & Guttormsson (2017). Motsvarande information gällande tobak återfinns i Henriksson (red, 2018). I dessa rapporter som redovisar den totala anskaffningen och förbrukningen av alkohol görs justeringar av resultaten för att kompensera för bortfall och underrapportering, vilket förekommer i denna typ av frågeundersökningar.

I rapporten belyses hur ofta befolkningen dricker, vilket typ av alkohol som dricks samt hur detta skiljer sig åt mellan kön, åldersgrupper respektive tidpunkt på året. En stor fördel med denna typ av frågeundersökningar är att de möjliggör denna typ av konsumtionsredovisningar för olika grupper. Samtidigt måste alltså en medvetenhet finnas om att en underrapportering av den självdeklarerade konsumtionen förekommer. Utöver viktning (se bilaga 1) görs inte samma typ av ovan nämnda kompensationer av resultaten för dryckesmönstren vad gäller underrapportering eller mörkertal. Jämfört med skattningarna i Monitorrapporterna som följer den totala alkoholanvändningen fångar de självdeklarerade uppgifterna i runda tal endast omkring 45 % av den faktiska konsumtionen.

I kapitel 2 presenteras resultaten och därpå följer en diskussion i kapitel 3. En genomgång av den metodik som är särskilt intressant för de självrapporterade uppgifterna i Monitormätningarna redovisas i bilaga 1. I rapporten illustreras utvecklingen framförallt i figurer. Motsvarande uppgifter redovisas dock även i tabeller som finns tillgängliga separat i en tabellbilaga på CAN:s hemsida i anslutning till denna publikation i CAN:s rapportserie. Av tabellbilagan framgår även vilka uppgifter som utgör indikatorer i Folkhälsomyndighetens uppföljning av konsumtionsutveckling (<http://www.andtuppfoljning.se/indikatorlabbet>).

Syftet med denna rapport är alltså att beskriva trender i dryckesmönster genom att jämföra hur olika grupper i den svenska befolkningen uppges att de dricker, samt hur detta utvecklats över tid, men inte att bestämma de verkliga nivåerna på konsumtionens storlek.

2. Resultat

Redovisningen av resultaten inleds med en genomgång av konsumenter respektive intensivkonsumenter av alkohol. Därefter redovisas konsumtionsvolym, hög- respektive riskkonsumtion samt bidraget från olika alkoholsorter till den totala konsumtionen. Avslutningsvis följer en fördjupad redovisning av könsskillnader samt en beskrivning av temporala (tidsmässiga) förändringar under året, exempelvis hur alkoholkonsumtionen förändras i olika åldersgrupper under årets månader.

Icke-konsumenter

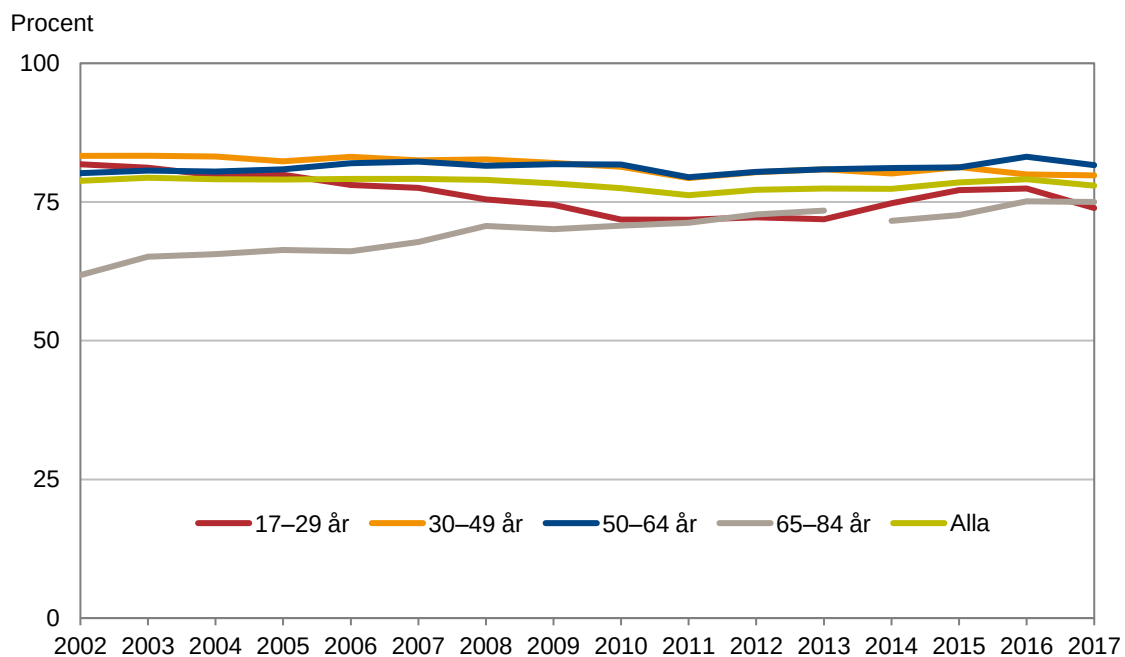
Drygt var femte respondent har inte druckit alkohol överhuvudtaget under de senaste 30 dagarna (22 % år 2017 enligt tabell 2). Denna proportion har i stort sett varit densamma alltsedan 2002, med något förhöjda nivåer 2011–2013. Under hela perioden har andelen icke-konsumenter varit högre bland kvinnorna även om skillnaden mellan könen har minskat något över tid – år 2002 skiljde 12 procentenheter mellan könen men 2017 var motsvarande differens endast 6 procentenheter.

Alkoholkonsumenter

Andelen som uppger att de druckit alkohol under de senaste 30 dagarna har legat relativt stabil åren 2002–2017 och varierat mellan 76 och 79 % (tabell 3). Under perioden har könen närmast sig varandra något och senaste året hade 81 % av männen och 75 % av kvinnorna konsumerat under alkohol de senaste 30 dagarna.

Utvecklingen i olika åldersgrupper visar på tämligen stabila nivåer i åldrarna 30–49 respektive 50–64 år då omkring 80 % i dessa åldrar uppgett alkoholkonsumtion (figur 1). I den äldsta åldersgruppen syns däremot en tydlig ökning över tid. År 2017 uppgav 75 % att de druckit under de senaste 30 dagarna medan motsvarande siffra 2002 var 62 %. Till och med 2013 utgjordes dessutom den äldsta gruppen endast av 65–80-åringar. Tillförandet av 81–84-åringar 2014 innebär att åldersgruppen utökats med respondenter med generellt mera återhållsamma alkoholvanor. Trots denna förändring är alltså andelen konsumenter i den äldsta åldersgruppen högst i undersökningens historia. (Att den äldsta åldersgruppen utökats uppåt illustreras med ett tidsseriebrott i figurerna.)

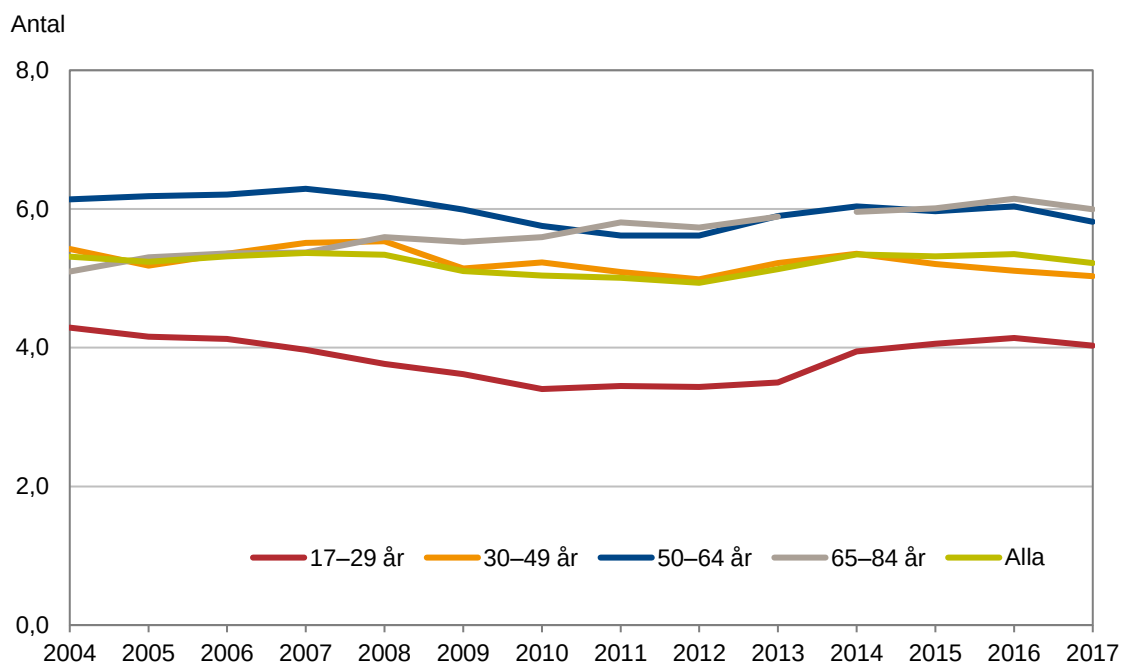
Bland 17–29-åringar sjönk andelen som druckit, från 82 % 2002 till 72 % 2010, men efter 2013 har en viss återhämtning skett och de senaste fyra åren har andelen konsumenter legat omkring 76 %. Sammanfattningsvis kan det konstateras att numera förekommer inga större skillnader mellan åldersgrupperna vad gäller att vara alkoholkonsument.

Figur 1. Andel som druckit alkohol under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. 2002–2017.

Knappt hälften av respondenterna uppger att de konsumerat alkohol minst en gång i veckan under de senaste 30 dagarna (tabell 4). Andelen är i princip oförändrad sedan 2004 (denna typ av redovisning kan inte göras tidigare år, se bilaga 1). Det är vanligare att män respektive personer över 30 år uppger att de dricker veckovis, jämfört med kvinnor respektive personer under 30 år.

Sedan 2004 har antalet konsumtionsdagar under en 30-dagarsperiod i genomsnitt legat omkring 5,2 av svarsperiodens 30 dagar, med en viss nedgång under perioden 2010–2012 och en efterföljande återhämtning (figur 2 och tabell 5). Figuren visar att svarande över 50 år numera är de som dricker oftast. Över tid har 65–84-åringarna ökat antalet konsumtionstillfällen och dricker numera nästan 50 % oftare jämfört med 17–29-åringarna. Tidigare var 50–64-åringarna den grupp som drack oftast men sedan två år är det alltså personerna i den äldsta åldersgruppen som gör det. Också den yngsta gruppen uppvisar förändringar över tid, med en nedgång mellan 2002–2010 men med en återhämtning till utgångsläget sedan 2013. För 30–64-åringarna är skillnaderna över tid ännu mindre.

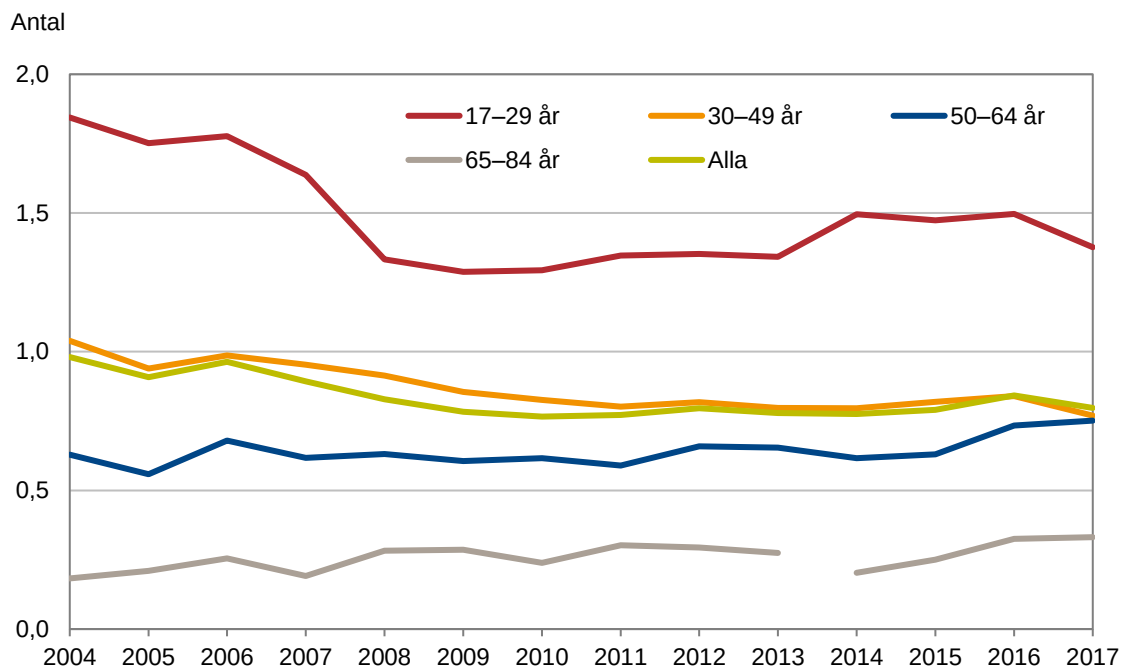
Figur 2. Genomsnittligt antal alkoholkonsumtionstillfällen under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på ålder. 2004–2017.

Intensivkonsumenter

Information om intensivkonsumtionens utveckling finns tillgänglig från 2004. Med intensivkonsumtion avses att vid ett och samma tillfälle ha druckit minst en flaska vin eller motsvarande (uttrycks ibland även som fem så kallade standardglas). Måttet avser att fånga konsumtionstillfällen där berusning kan antas ha förekommit och i denna rapport används uttrycket berusningskonsumtion synonymt.

Andelen som intensivkonsumerat alkohol en gång eller oftare under de senaste 30 dagarna har legat på 28 % de två senaste åren (figur 3 och tabell 6). Detta är en något högre nivå jämfört med 2014 (25 %) men fortfarande lägre än den nivå som gällde i periodens början (31 % 2004). Män berusningsdricker i dubbelt så stor omfattning som kvinnor och detta förhållande har varit tämligen konstant över tid. Intensivkonsumtion är vanligast förekommande i åldersgruppen 17–29 år, i vilken närmare hälften uppger att detta skett under föregående 30-dagarsperiod. Beteendet avtar med ålder och är minst vanligt förekommande bland 65–84-åringar, där knappt en av tio intensivkonsumerat.

Betraktar vi mönstren vad gäller att ha intensivkonsumerat minst 1 gång i veckan under de senaste 30 dagarna förstärks skillnaderna vad gäller kön och åldersgrupper (se tabell 7). Över tid har intensivkonsumtionen minskat bland de yngre och i viss mån även bland män generellt. Bilden av att det främst är män respektive yngre som berusningskonsumerar styrks av uppgifterna i tabell 8. Av tabellen framgår att befolkningen i genomsnitt intensivkonsumerar knappt 1 dag av 30. I den yngsta åldersgruppen är beteendet 5 gånger vanligare jämfört med den äldsta (se även figur 3).

Figur 3. Genomsnittligt antal intensivkonsumtionstillfällen under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på ålder. 2004–2017.

Jämfört med periodens början är numera antalet intensivkonsumtionsdagar färre. År 2004 uppgick de till 1,0 dagar, jämfört med 0,8 år 2017. Detta kan förefalla vara en tämligen marginell förändring men nedgången innebär att en femtedel av alla intensivkonsumtionstillfällen försvunnit mellan 2004 och 2017 i befolkningen 17–84 år. Intensivkonsumtionen har minskat bland personer under 50 år men samtidigt ökat något bland de äldre. Ökningen bland de äldre är dock relativt liten och nettoförändringen medför således att berusningskonsumtion blivit mindre vanlig över tid.

I tabell A sammanfattas hur berusningsmönstren ser ut avseende kön och ålder för 2017, dels för samtliga respondenter och dels för alkoholkonsumenter enbart (dvs. de som druckit senaste 30 dagarna). Yngre dricker alltså mera sällan än äldre samtidigt som de intensivkonsumerar desto oftare. Män dricker mera frekvent än kvinnor och detta mönster accentueras för intensivkonsumtionen. Tabellen visar att samma förhållanden gäller också om endast alkoholkonsumenter betraktas.

Tabell A. Antal dagar med alkoholkonsumtion respektive intensivkonsumtion under de senaste 30 dagarna samt andel dryckestillfällen med intensivkonsumtion, bland samtliga respektive bland de som druckit under de senaste 30 dagarna. 2017.

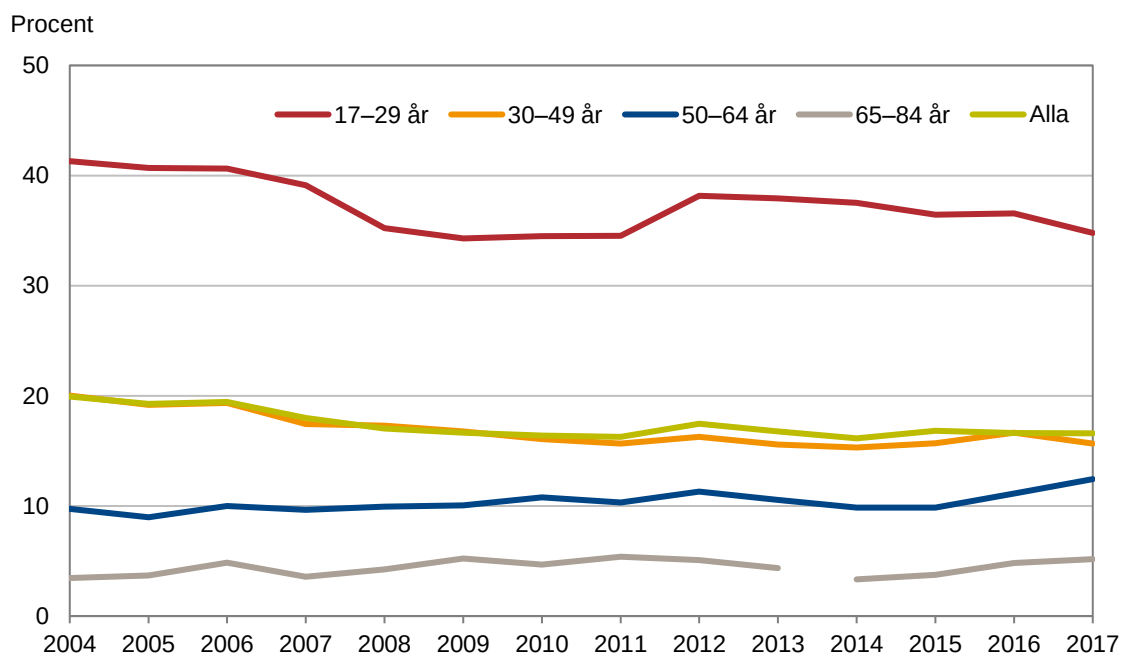
	Dagar med alkoholkonsumtion	Dagar med intensivkonsumtion	Bland de som druckit senaste 30 dagarna		
			Dagar med alkoholkonsumtion	Dagar med intensivkonsumtion	Andel dryckestillfällen med intensivkonsumtion (%) ^{a)}
17–29 år	4,0	1,4	5,4	1,9	34,8
30–49 år	5,0	0,8	6,3	1,0	15,6
50–64 år	5,8	0,8	7,1	0,9	12,4
65–84 år	6,0	0,3	8,0	0,4	5,2
Män	5,9	1,2	7,4	1,5	22,0
Kvinnor	4,5	0,4	6,0	0,6	10,4
Alla	5,2	0,8	6,7	1,0	16,6

a) Denna andel är beräknad på individnivå och utgörs således inte av kvoten av medelvärdena i kolumn 4 och 5.

Kolumnen längst till höger är ett mått på hur pass berusningsorienterade de olika gruppernas konsumtionsmönster är¹. Endast vart 20:e konsumtionstillfälle bland de äldre handlade om intensivkonsumtion men för de yngre gällde detta mer än vart 3:e dryckestillfälle.

Utvecklingen av berusningsmönstren över tid fördelat på åldersgrupper presenteras i figur 4 (tabell 9). Totalt sett har inslaget av intensivkonsumtion i dryckesmönstren blivit något mindre vanligt då andelen intensivkonsumtionstillfällen, av samtliga alkoholkonsumtionstillfällen, sjunkit från 20 till 17 procent mellan 2004 och 2017. Figuren visar att i synnerhet är det i den yngsta åldersgruppen som det skett förändringar (en nedgång från 41 till 35 %), även om också 30–49-åringarna tenderar att dricka allt mindre berusningsorienterat.

¹ Denna kvot beräknas på individnivå i databasen, inte med de aggregerade genomsnitten i tabellerna 5 och 8. Till följd av nyinförda logiska kontroller av datamaterialet har värdena i denna tabell reviderats något jämfört med CAN-rapport 168 (se metodkapitlet).

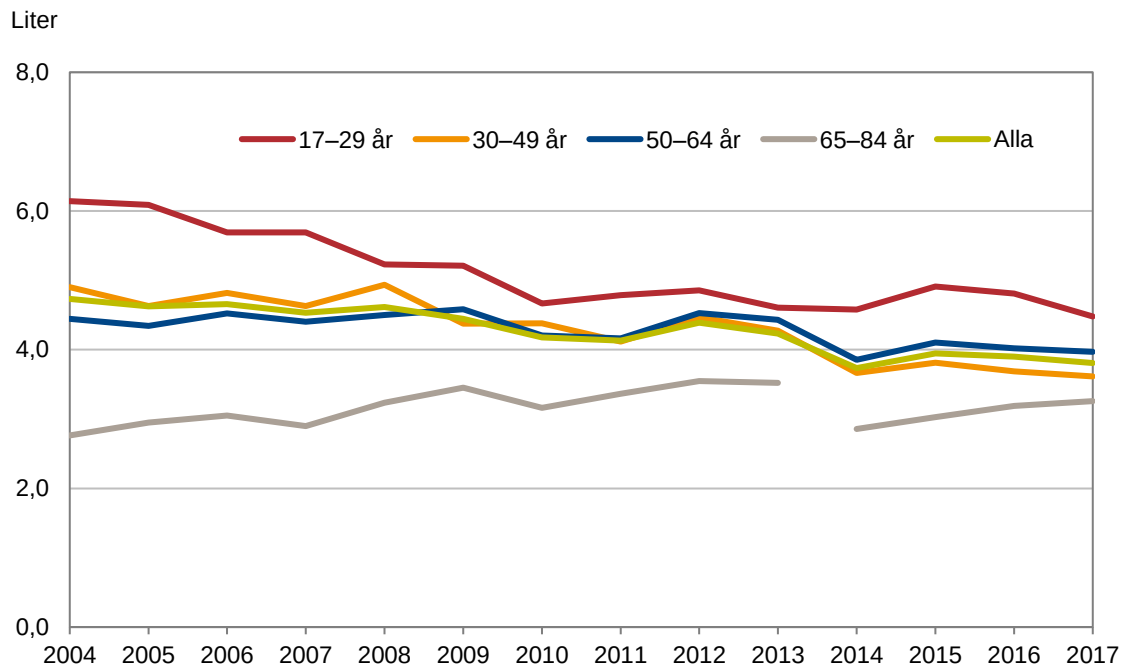
Figur 4. Andel alkoholkonsumtionstillfällen som innefattat intensivkonsumtion i befolkningen 17–84 år, bland de som konsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna, fördelat på ålder. 2004–2017.

Alkoholkonsumtionens storlek

Respondenterna får uppge hur ofta och hur mycket de druckit av olika alkoholsorter under den senaste 30-dagarsperioden. Dessa volymer räknas om till ren (100 %) alkohol, summeras samt uttrycks i total årlig alkoholkonsumtion. Jämförbara data gällande konsumerade volymer finns tillgängliga från år 2004.

Det bör åter påminnas om att dessa självrapporterade nivåer är klart lägre jämfört med Monitormätningarnas anskaffningsberäkningar (jmf Trolldal 2018). I dessa beräkningar adderas till den registrerade försäljningsvolymen även självdeklarerad anskaffning från oregistrerade källor, samtidigt som de självrapporterade uppgifterna korrigeras för underrapportering och den bortfallsrelaterade problematik som förekommer i frågeundersökningar. Också fördelningen på olika dryckestyper blir annorlunda jämfört med de korrigerade värdena som presenteras i anskaffningsrapporterna, detta eftersom olika drycker underrapporteras olika mycket. Störst är underrapporteringen för sprit. Även om de korrigerade resultaten från anskaffningsrapporterna visar på den mest korrekta bilden är det värdefullt att också presentera hur de självrapporterade volymerna ser ut, inte minst eftersom dessa resultat kan fördelas på kön, åldersgrupper och liknande.

Årskonsumtionen av alkohol har minskat enligt tabell 10. Det är främst för män som den självrapporterade konsumtionen sjunkit; från 6,6 till 5,0 liter. Minskningen bland kvinnor är mera blygsam, från 2,8 till 2,6 liter. År 2004 bidrog kvinnorna till 30 % av den totala konsumtionen, 2017 hade denna andel stigit till 34 %. I avsnittet *Könsskillnader i*

Figur 5. Självrapporterad alkoholkonsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år i befolkningen 17–84 år, fördelat på ålder. 2004–2017.

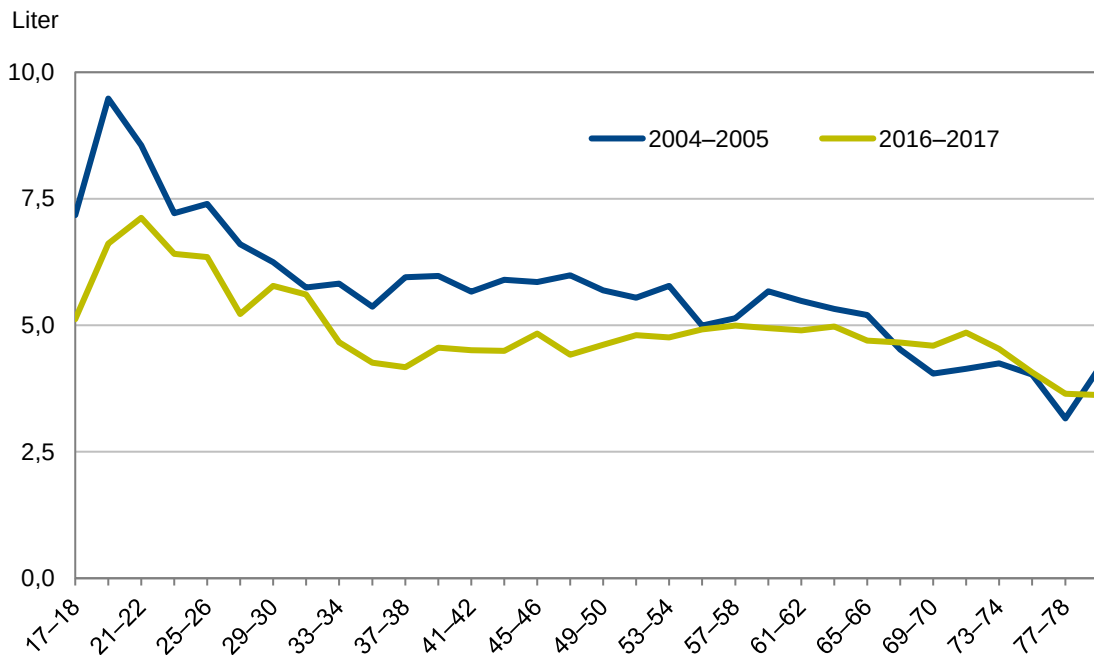
alkoholkonsumtion görs en fördjupad redovisning av konsumtionsmönstren med avseende på kön.

Om utvecklingen i olika åldersgrupper betraktas så är ett framträdande mönster att det skett en utjämning mellan 2004 och 2017 i hur mycket grupperna konsumerar (figur 5). Detta beror främst på att de yngres konsumtion har minskat men i viss mån också på att de äldres har ökat. Den självrapporterade volymen i åldersgruppen 17–29 sjönk från 6,1 liter ren alkohol per person och år under 2004 till 4,5 liter år 2017. Även grupperna 30–49 år och 50–64 år har sänkt sin årskonsumtion, men inte lika kraftigt.

Årskonsumtionen i åldersgruppen 65–84 år har ökat från 2,8 till 3,3 liter och ligger därmed ca 18 % högre 2016 jämfört med 2014. Denna ökning hade varit större (närmare bestämt 24 %) om inte 81–84-åringar lagts till i urvalet 2014, i och med att de allra äldsta i denna undersökning är de som dricker minst.² Linjebrottet för 65–84-åringar påminner om metodförändringen med ett utökat åldersintervall.

I syfte att ge en mer detaljerad illustration av de åldersmässiga förändringarna redovisas utvecklingen för tvåårsåldersgrupper i figur 6. För att erhålla ett stabilare material presenteras åren i tvåårsmedelvärden och i figuren jämförs svaren från 2004/05 med dem från 2016/17 (de mellanvarande åren framgår av tabell 11).

² Om endast 65–80-åringar hade beaktats 2017 (dvs. som för perioden 2004–2013) skulle årskonsumtionen i gruppen istället ha uppgått till 3,4 liter detta år. År 2014 hade motsvarande värde varit 3,0 istället för 2,9 liter.

Figur 6. Självrapporterad alkoholkonsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år i befolkningen 17–80 år, bland de som konsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna, fördelat på tvåårsåldersgrupper. 2004/05 och 2016/17.

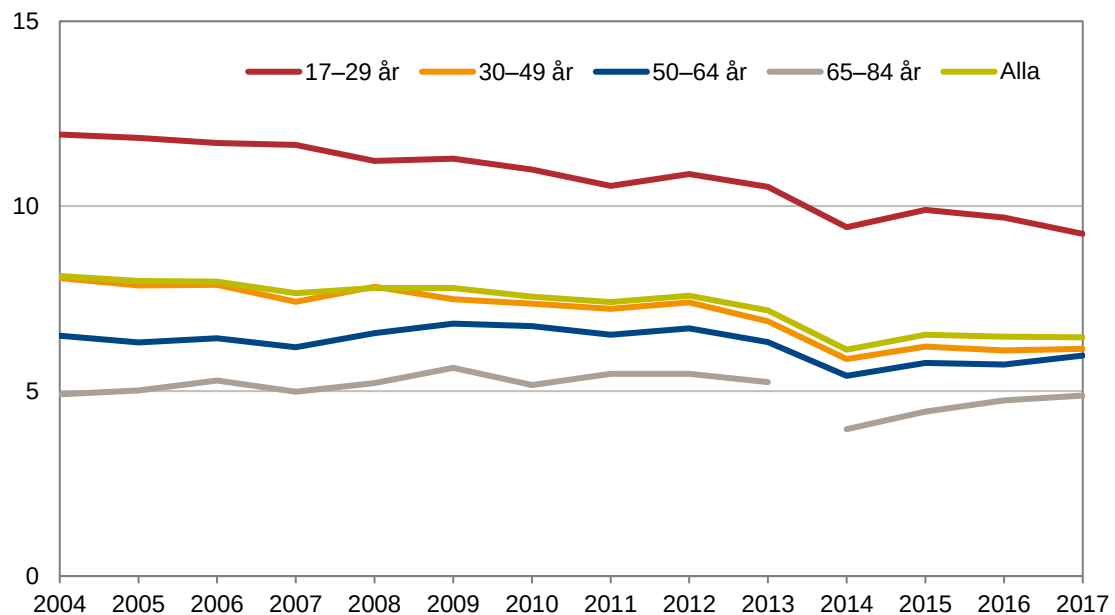
Som nämndes tidigare var den totala konsumtionen högst i början av tidsperioden och majoriteten av åldersgrupperna i figuren ligger också högre i konsumtion åren 2004/05 jämfört med 2016/17. Detta stämmer dock inte för de äldsta åldersgrupperna då deras konsumtion ofta är högre i tidsperiodens slut jämfört med läget 2004/05.

För de allra yngsta åldersgrupperna syns tydliga konsumtionsminskningar jämfört med läget för 12 år sedan. Vidare infaller konsumtionstoppen numera inte bland 19–20-åringar utan bland 21–22-åringar. Även hos medelålders har konsumtionsminskningar inträffat. Den sammantagna åldersmässiga förändringen över tid innebär att alkoholkonsumtionen numera är jämnare fördelad över livets olika åldrar jämfört med början av tidsperioden. Som exempel på detta kan framhållas att idag dricker personer i 40- respektive 70-årsåldern i grova drag nästan lika stora mängder under ett år, medan 40-åringarnas årskonsumtion under perioden 2004/05 var 50 % högre än 70-åringarnas.

Mängd per dryckestillfälle

I grova drag drack respondenterna år 2017 i genomsnitt motsvarande ungefär 3 glas vin per konsumtionstillfälle, eller närmare bestämt 6,5 centiliter ren alkohol (tabell 12 och figur 7). Jämfört med 2004 är detta en volymminskning med 20 procent (från 8,1 cl). Tre glas vin kan samtidigt förefalla vara en hög volym per dryckestillfälle. Det bör därför påminnas om att detta är ett genomsnitt för samtliga konsumenter, samtidigt som konsumtionen inte är jämnt fördelad i befolkningen utan tvärtom tämligen snedfördelad: Bland de som druckit under en 30-dagarsperiod stod 15 procent för halva förbrukningen år 2017.

Centiliter

Figur 7. Självrapporterad volym i centiliter ren (100 %) alkohol per alkoholkonsumtionstillfälle i befolkningen 17–84 år, bland de som konsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna, fördelat på ålder. 2004–2017.

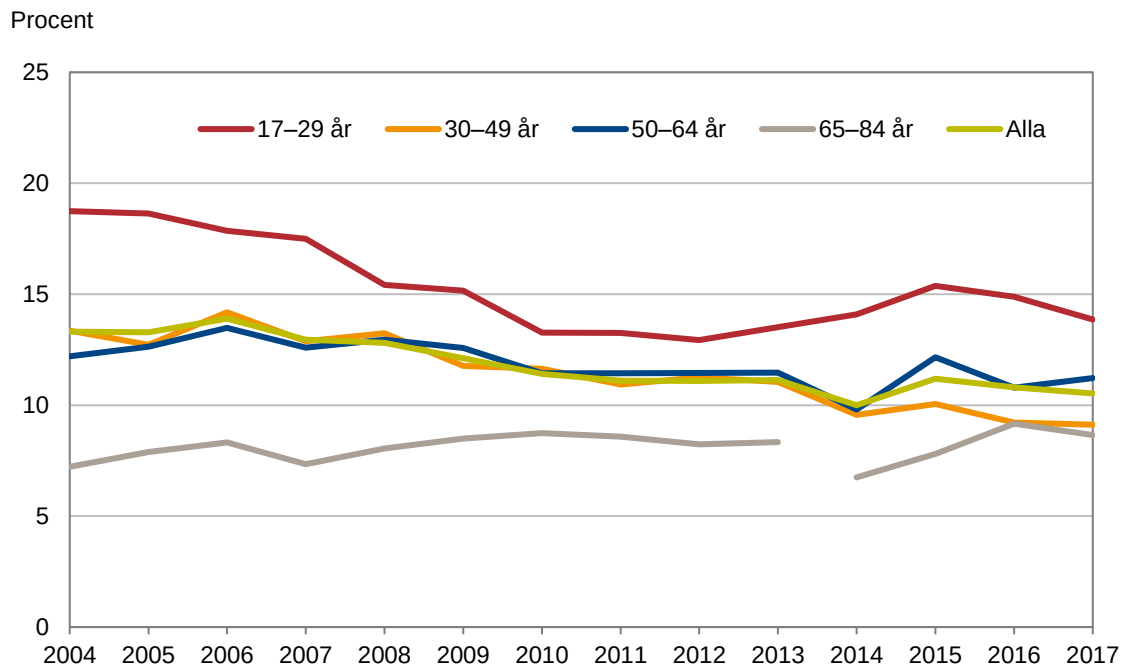
En relativt liten grupp drar alltså upp konsumtionen. Mediankonsumtionen är foljdriktigt lägre än medelkonsumtionen (4,7 jämfört med medelvärdet 6,5 cl år 2017). För 42 procent av dryckestillfällena handlade det om mängder som inte översteg motsvarande 2 glas vin (max 4,0 cl ren alkohol). I knappt hälften av konsumtionstillfällena handlar det alltså snarare om 2 och inte 3 glas vin, även om det för vissa alltså handlar om betydligt större volymer än så.

Jämförs mäns och kvinnors konsumtion per konsumtionstillfälle framkommer att männen i grova drag dricker drygt 50 % större volym än kvinnorna. Båda könen har dock minskat mängden per tillfälle över tid. Personer i den yngsta åldersgruppen dricker närmare 50 % mer än genomsnittet per konsumtionstillfälle. Samtliga åldersgrupper förutom 65–84-åringarna har minskat volymen över tid och mest har de två yngsta åldersgrupperna minskat (med drygt en fjärdedel vardera). För den äldsta gruppen är volymen per tillfälle relativt oförändrad över tid, men är fortfarande lägre jämfört med övriga åldersgrupper.

Högkonsumenter

Att vara högkonsument innebär en ökad risk för alkoholrelaterade fysiska skador hos en individ, åtminstone på längre sikt. För kvinnor definieras "högkonsument" som någon som dricker mer än 9 standardglas i veckan och för män är motsvarande mängd 14 standardglas (se även metodkapitlet). I takt med att vi dricker allt mindre mängder så har andelen som dricker så pass mycket att de klassas som högkonsumenter också sjunkit.

Drygt var tionde respondent uppgav i den senaste mätningen att de drack så pass mycket alkohol att de översteg dessa mängder (tabell 18 och figur 8). Detta gällde i högre grad män

Figur 8. Andelen som högkonsumerat alkohol varje vecka under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på ålder. 2004–2017.

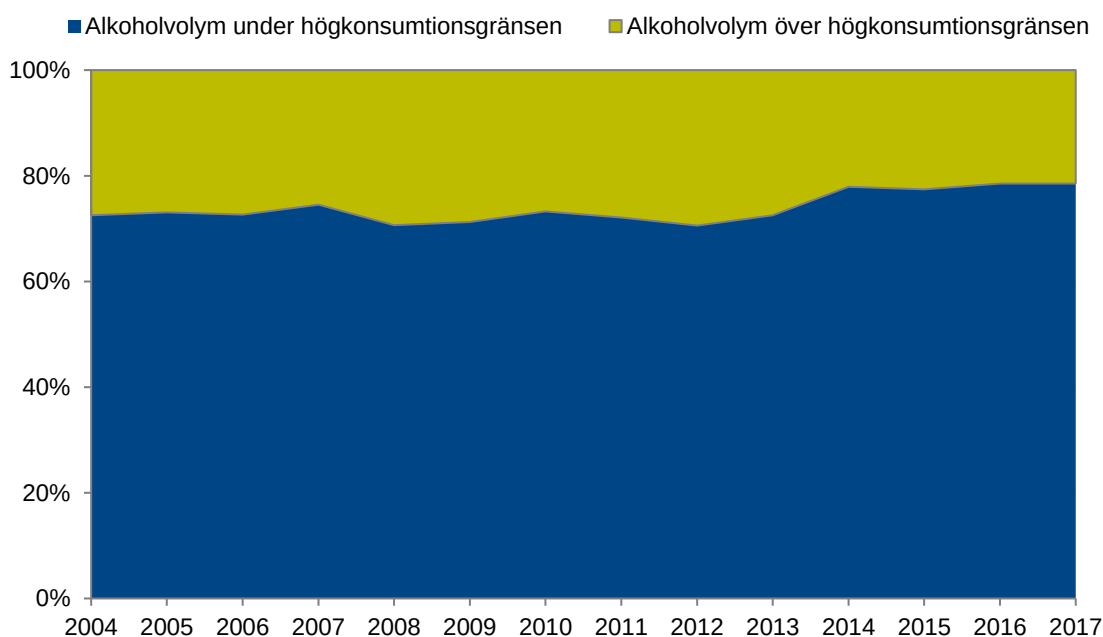
än kvinnor (12 % jämfört med 9 %) men avståndet mellan könen har minskat något över tid på grund av kraftigare nedgångar bland männen.

I åldersgruppen 17–29 sjönk andelen högkonsumenter stadigt mellan 2004 och 2010 (från 19 till 13 %), och efter en tillfällig puckel med toppen 2015 (15 %) uppgick andelen högkonsumenter till 14 % år 2017. Bland 30–49-åringarna har andelen högkonsumenter sjunkit tämligen kontinuerligt sedan 2004, från 13 till 9 %. Åldersgrupperna 50–64 respektive 65–84 år uppvisade förhållandevis små variationer under perioden. Sammantaget har andelen högkonsumenter sjunkit från 13 till 11 procent 2004–2017.

Högkonsumtion

Ovan beskrevs hur andelen personer som uppnått kriterierna för högkonsumtion har utvecklats under åren. Istället för att utgå från hur många som är högkonsumenter kan man undersöka hur stor andel av all konsumerad alkohol som konsumerats ovanför gränsen för det som definierades som högkonsumtion. Arbeten med detta perspektiv har exempelvis publicerats av Callinan m.fl. (2018).

Till att börja med kan det konstateras att närmare hälften (47 %) av all alkohol som konsumerades under 2017 dracks av den förhållandevis lilla gruppen (11 %) högkonsumenter. Detta är en något lägre andel jämfört med de 54 % som gällde 2004. Av all alkohol som dracks 2017 var en femtedel (21 %) ”högkonsumerad”, det vill säga drucken utöver de nivåer som satts som gräns för högkonsumtion (se figur 9). Åren 2004–2012 låg andelen högkonsumerad alkohol omkring 28 % och därefter har en viss minskning skett. Det bör observeras att i beräkningarna av högkonsumerad alkohol ingår alltså inte

Figur 9. Andelen alkohol av den totala självrapporterade alkoholkonsumtionen som konsumerats över respektive under gränsen för högkonsumtion, i befolkningen 17–84 år. 2004–2017.

högkonsumenters konsumtion som understiger brytpunkten om 9 (kvinnor) respektive 14 (män) glas i veckan.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att 11 % av respondenterna kategoriserades som högkonsumenter år 2017 medan 21 % av all alkohol konsumerades ovanför gränsen för definitionen av högkonsumtion.

Risikkonsumenter

I Folkhälsomyndighetens ANDT-indikatorlabb följs med Monitormätningarnas data utvecklingen av andelen "risikkonsumenter". I detta begrepp inkluderas såväl lång- som kortsiktiga risker för skador till följd av alkoholkonsumtion. Måttet kombinerar de variabler som mäter långsiktigt riskabel konsumtion ("högkonsumtion" enligt tidigare definition) och kortsiktigt riskabel konsumtion ("intensivkonsumtion" enligt tidigare definition) och fångar de respondenter som rapporterat att endera beteende inträffat veckovis (högkonsumtion) respektive någon gång under de senaste 30 dagarna (intensivkonsumtion).

Enligt tabell 19 var andelen risikkonsumenter 2017 högst bland 17–29-åringarna (46 %) och lägst bland 65–84-åringarna (15 %). Ungefär dubbelt så många män som kvinnor fångas in av måttet (38 % jämfört med 22 %). Andelen risikkonsumenter uppgick 2017 till totalt 30 % av alla 17–84-åringar vilket är 4 procentenheter lägre jämfört med 2004.

Alkoholsorter

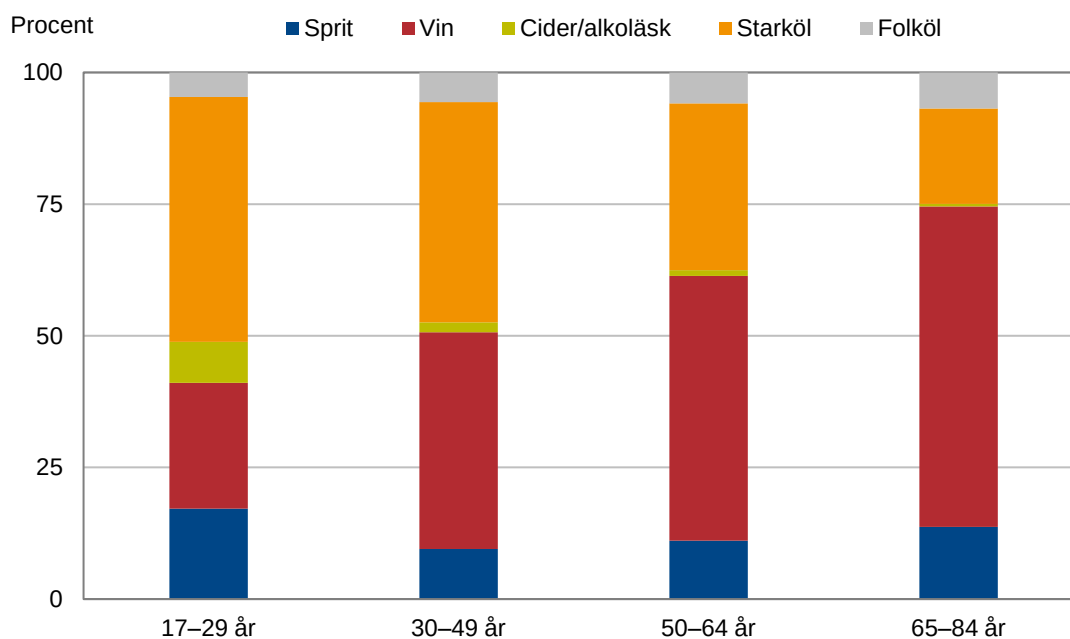
Som redovisats tidigare har fyra av fem personer druckit alkohol senaste 30-dagarsperioden. Av tabell B framgår att det var vanligast att respondenterna uppgav sig ha druckit vin, då 61 % svarade att de konsumerat detta under perioden. Minst vanligt var det att ha druckit cider/alkoläsk, vilket rapporterades av var tionde person. Bland de som druckit någon alkohol var det vin som konsumerats under störst antal dagar (4,3 i genomsnitt) medan cider/alkoläsk var minst frekvent förekommande (0,3 dagar).

Tabell B. Andelen som konsumerat olika drycker under de senaste 30 dagarna respektive antalet dagar med konsumtion av respektive dryck samt totala antalet konsumtionsdagar, bland alkoholkonsumenter. 2017.

	Konsumerat alkohol- sorten senaste 30 dagarna (%)	Antal konsumtions- dagar för respektive alkoholsort bland alkoholkonsumenter	Antal alkoholkonsumtions- dagar bland konsumenter av olika alkoholsorter
Vin	61	4,3	7,3
Starköl	45	2,7	7,8
Sprit	35	1,3	8,4
Folköl	22	1,2	8,2
Cider/alkoläsk	11	0,3	5,9

Betraktas å andra sidan hur ofta något druckits överhuvudtaget så framgår att sprit- respektive folkölskonsumenter har druckit alkohol generellt sett oftare än konsumenter av andra alkoholdrycker. Samtidigt var konsumentandelarna av dessa sorter lägre jämfört med de som konsumerade vin och starköl. Den alkoholsort som ligger konsekvent lågt är cider/alkoläsk: a) Få har druckit det överhuvudtaget, b) alkoholkonsumenterna dricker det vid få tillfällen under en 30-dagarsperiod och c) de som konsumerat cider/alkoläsk har färre alkoholkonsumtionstillfällen totalt jämfört med konsumenter av övriga drycker.

Dryckernas andelsmässiga bidrag till den totala volymen konsumerad alkohol under 2004–2017 framgår av tabellerna 13–17. I figur 10 presenteras 2017 års resultat efter åldersgrupp. Det framgår tydligt att starköl rapporteras utgöra det enskilt största konsumtionsbidraget för 17–29-åringar (47 %) och att dryckens bidrag till totalkonsumtionen avtar med ålder. Med vin är det tvärtom: 24 % av de yngstas konsumtion utgörs av vin men bland 65–84-åringarna är motsvarande andel 61 %.

Figur 10. Andelen självrapporterad konsumtion av olika alkoholsorter i liter ren (100 %) alkohol i befolkningen 17–84 år, fördelat på ålder. 2017.

Åldersskillnaderna är små vad gäller folkölets bidrag till årsförbrukningen (ca 6 %) medan de yngres konsumtion i något större utsträckning tenderar att utgöras av sprit. Cider och alkoläsk är minst ovanligt bland yngre, där denna kategori rapporteras utgöra 8 % av den totala årliga alkoholkonsumtionen³.

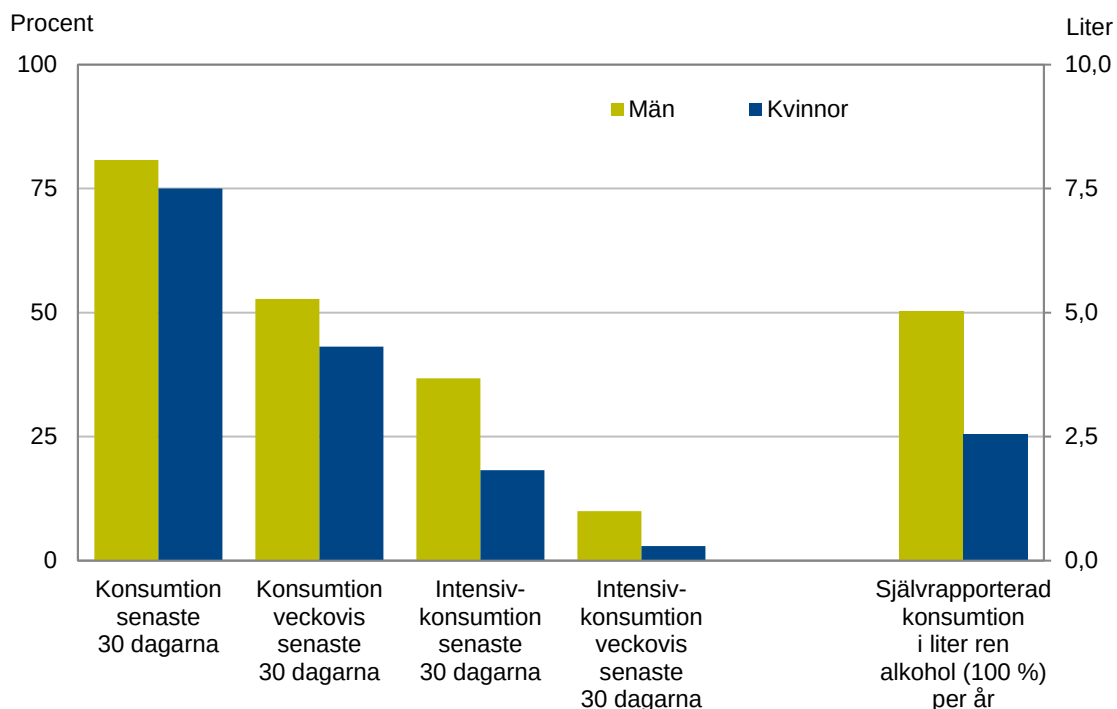
Könsskillnader i alkoholkonsumtion

Som tidigare framgått finns det uppenbara skillnader mellan hur ofta kvinnor och män dricker, hur mycket de dricker vid varje tillfälle och även vad de dricker. Detta avsnitt kommer att närmare beskriva könsskillnader i alkoholkonsumtion och även se på skillnader bland kvinnor och män i olika åldersgrupper.

Andelen män som år 2017 uppger att de har druckit alkohol någon gång under de senaste 30 dagarna är 81 % och motsvarande andel för kvinnor är 75 % (se vänster y-axel i figur 11).

Skillnaden ökar sett till de som uppger veckovis alkoholkonsumtion (minst en gång i veckan) under de senaste 30 dagarna då 53 % av männen och 43 % av kvinnorna uppger detta.

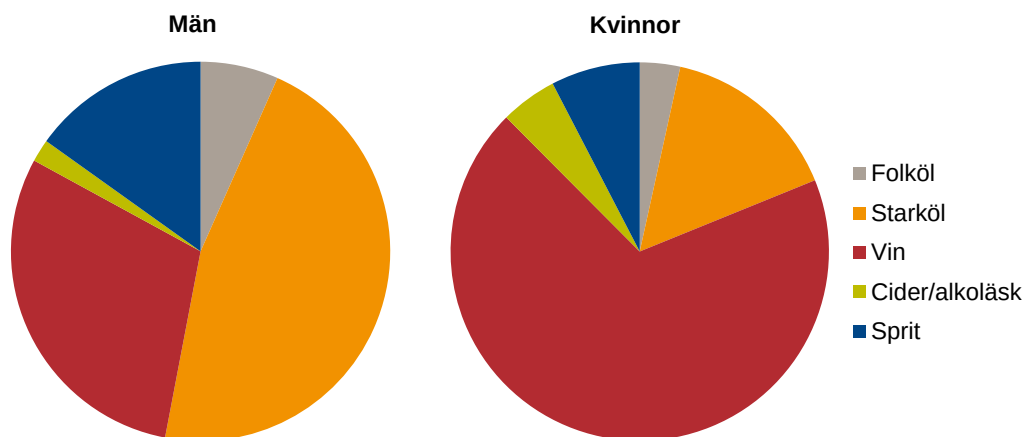
³ I jämförelse med de korrigerade och därmed mera korrekta dryckesandelarna som publiceras i anskaffningsrapporterna (se CAN-rapport 167) framgår att i detta självrapporterade sammanhang blir sprit underrepresenterat och starköl överrepresenterat, medan övriga dryckesandelar är av ungefär samma storlek som i statistiken över anskaffningen.

Figur 11. Andelen som konsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna respektive veckovis och intensivkonsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna respektive veckovis (vänster y-axel) samt självrapporterad alkoholkonsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år (höger y-axel) i befolkningen 17–84 år, fördelat på kön. 2017.

Ännu större skillnader mellan könen observeras för intensivkonsumtion av alkohol. Andelen kvinnor som 2017 uppgav detta någon gång under senaste 30-dagarsperioden var 18 %. Detta är ungefär hälften av männens andel på 37 %. Könsskillnaderna ökar ytterligare vad gäller att ha intensivkonsumerat alkohol minst en gång i veckan. Andelen för män var 10 %, vilket är en cirka tre gånger så stor andel jämfört med kvinnorna. På höger y-axel redovisas könsskillnader i genomsnittlig självrapporterad alkoholkonsumtion. Män har år 2017 en konsumtion som är nära på dubbelt så stor som kvinnornas (5,0 liter ren alkohol jämfört med 2,6).

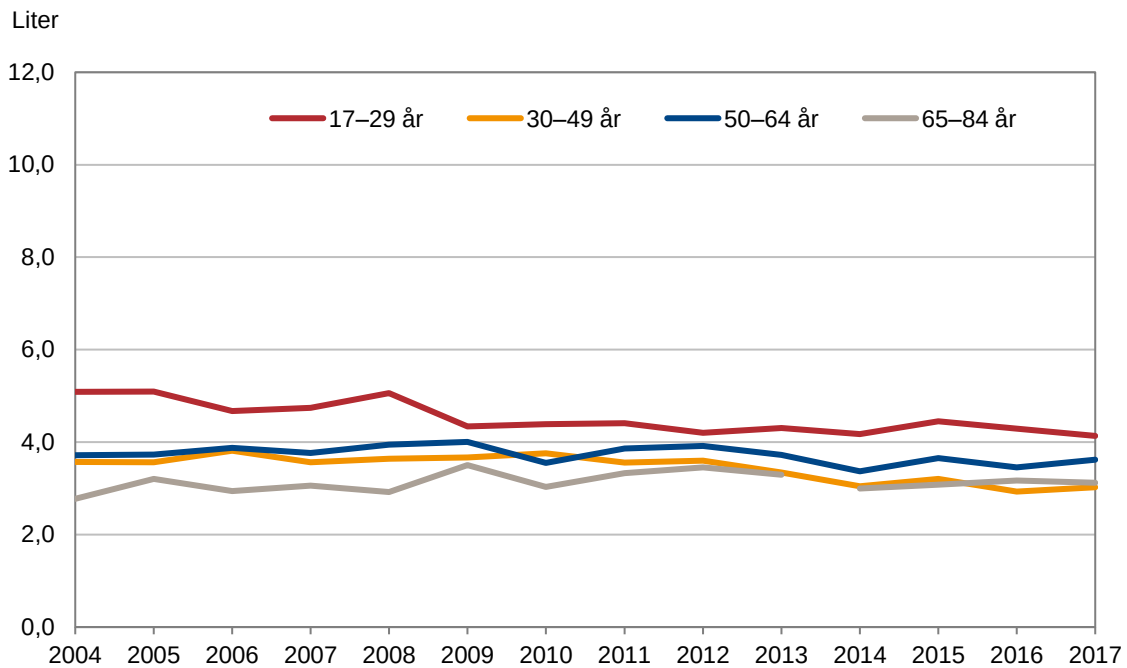
Det finns även uppenbara skillnader mellan kvinnor och män sett till dryckespreferens (se tabellerna 13–17 och figur 12). Kvinnor rapporterar att de i större utsträckning dricker vin i jämförelse med män, som i sin tur dricker mer öl. Vin utgör 69 % av all alkohol som konsumeras av kvinnor medan motsvarande andel för män är 30 %. Kvinnor och män dricker dock ungefär lika stora volymer vin (se tabell 14). Av den totala alkoholkonsumtionen för män utgör 46 % starköl vilket är en mer än tre gånger så stor andel jämfört med kvinnor (15 %). Sprit står för 15 % av mäns alkoholkonsumtion och 8 % av den alkohol kvinnor dricker. Män dricker även mer folköl än kvinnor, andelen av totalkonsumtionen gällande folköl var 7 % för män och 3 % för kvinnor. Kvinnor dricker å andra sidan mer cider/alkoläsk: 5 % av kvinnors alkoholkonsumtion var cider/alkoläsk medan motsvarande andel för män var 2 %.

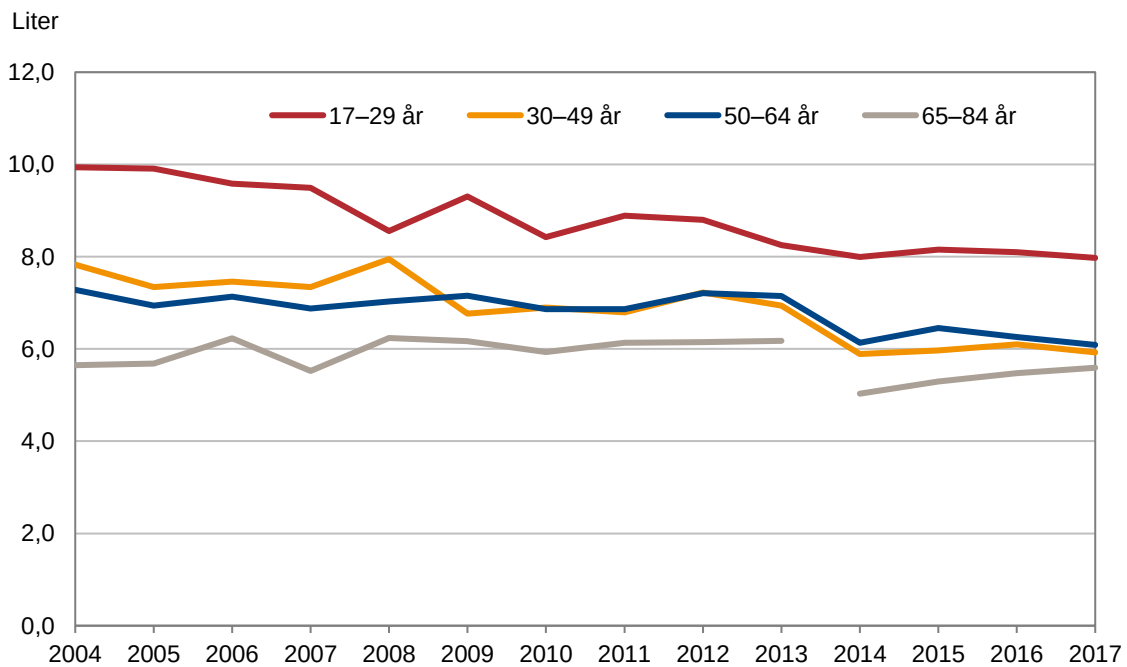
Figur 12. Andelen självrapporterad konsumtion av olika alkoholsorter i liter ren (100 %) alkohol i befolkningen 17–84 år, fördelat på kön. 2017.

I figurerna 13–14 presenteras könsskillnader i åldersgruppernas årskonsumtion över tid. Genomsnittlig självrapporterad årsvolym redovisas i liter ren (100 %) alkohol från år 2004 till 2017. Resultaten i figurerna (och tabell 21) gäller de som har konsumerat alkohol minst en gång under de senaste 30 dagarna och således definierats som alkoholkonsumenter. Detta skiljer sig från tabell 20 där den genomsnittliga alkoholkonsumtionen hos samtliga män och kvinnor (även icke-konsumenter av alkohol) i olika åldersgrupper presenteras.

Kvinnliga alkoholkonsumenter har från år 2004 till 2017 sänkt sin genomsnittliga konsumtion i alla åldersgrupper utom den äldsta (65–84 år). Den genomsnittliga årsvolymen konsumerad alkohol bland de yngsta (17–29 år) var 5,1 liter år 2004, denna åldersgrupp visar på störst sänkning över tid och deras genomsnittliga konsumtion låg år 2017 på 4,1 liter, en minskning på 1 liter. I åldersgruppen 30–49 år har alkoholkonsumtionen sjunkit med 0,6 liter under den aktuella perioden. Stabilast utveckling över tid visar gruppen kvinnor i åldrarna 50–64 år, där den genomsnittliga konsumtionen har gått ned med endast 0,1 liter från 2004 till 2017. Den äldsta åldersgruppen kvinnor bryter mönstret och har höjt sin genomsnittliga alkoholkonsumtion med 0,3 liter. Detta innebär att kvinnor i åldrarna 65–84 år numera har en något högre konsumtion jämfört med kvinnorna i åldersgruppen 30–49 år. Sammantaget innebär förändringarna att åldersgrupperna ligger mer samlade nu jämfört med periodens början.

Figur 13. Självrapporterad alkoholkonsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år, bland de som konsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna. Fördelat på åldersgrupper bland kvinnor 17–84 år. 2004–2017.

Figur 14. Självrapporterad alkoholkonsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år, bland de som konsumerat alkohol under de senaste 30 dagarna. Fördelat på åldersgrupper bland män 17–84 år. 2004–2017.

Manliga alkoholkonsumenter har 2017 i alla fyra åldersgrupperna en lägre genomsnittlig årsvolym konsumerad alkohol, i förhållande till läget 2004. Männen har sänkt sin konsumtion i större utsträckning jämfört med kvinnorna. De två yngsta åldersgrupperna har i störst utsträckning sänkt sin konsumtion över tid, minskningen utgör cirka 2 liter ren alkohol mellan år 2004 till år 2017. Sett till män i åldrarna 50–64 år är nedgången mindre; konsumtionen har gått från 7,3 liter år 2004 till 6,1 liter 2017 (en minskning med 1,2 liter). Män i åldrarna 65–84 år har över den aktuella tidsperioden endast minskat sin konsumtion med 0,1 liter. Från år 2014 inkluderar dock urvalet även individer i åldrarna 81–84 år (detta markeras i figur 13 samt 14 genom att linjerna bryts vid denna tidpunkt). Kvinnor och män i dessa åldrar dricker mindre och det nya urvalet har haft en viss betydelse för den genomsnittliga volymen konsumerad alkohol hos de äldsta åldersgrupperna⁴.

Könsskillnaderna i årskonsumtion har minskat vid en jämförelse av åren 2004 och 2017. Det gäller män och kvinnor i alla åldersgrupper samt även när icke-konsumenterna inkluderas i underlaget. Detta kommer sig främst av att män i större utsträckning än kvinnor sänkt sin alkoholkonsumtion över tid. I den äldsta åldersgruppen handlar utjämningen dock snarast om att kvinnornas konsumtion har ökat samtidigt som männens konsumtion har minskat mycket lite.

Ytterligare en aspekt gällande könsskillnader är hur stor andel av kvinnornas konsumtion är jämfört med männens och hur detta förhållande förändrats över tid. Från 2004 till 2017 har kvinnors andel av männens alkoholkonsumtion ökat, i alla åldrar samt även när icke-konsumenterna inkluderas i underlaget.

I den yngsta åldersgruppen uppgick kvinnornas konsumtion till 51 % av männens år 2004, motsvarande andel är 52 % i de senaste mätningarna. Kvinnornas alkoholkonsumtion hos åldersgruppen 30–49 år uppgick år 2004 till 46 % av männens, andelen i de senaste mätningarna är 51 %. Hos den näst äldsta åldersgruppen (50–64 år) har kvinnors konsumtionsandel ökat som mest, från att år 2004 vara 51 % av männens alkoholkonsumtion till att ligga på 60 %. Gällande kvinnor i åldrarna 65–84 år har deras konsumtion gått från att vara 49 % av männens år 2004 till att år 2016 vara 56 %. Sett till årskonsumtionens storlek är könsskillnaderna minst i den näst äldsta åldersgruppen och störst i gruppen 30–49 år.

Alkoholkonsumtionens temporal variationer

I Sverige varierar drickandet över årets månader. Vissa månader konsumeras det mer alkohol och andra mindre. Monitormätningarnas upplägg med månadsvisa urval och frågor som rör de senaste 30 dagarna möjliggör månadsvisa analyser. Undersökningen genomförs även under alla dagar i veckan och sedan juni år 2017 ställs frågan *Drack du alkohol igår?* Detta gör det även möjligt att analysera hur alkoholkonsumtionstillfällena fördelar sig över veckans dagar. Vanligen presenteras alkoholkonsumtionens utveckling för längre tidsperioder, oftast år. Det här avsnittet handlar om hur alkoholkonsumtionen uppvisar temporal variationer under kortare perioder, under årets månader och över veckans dagar.

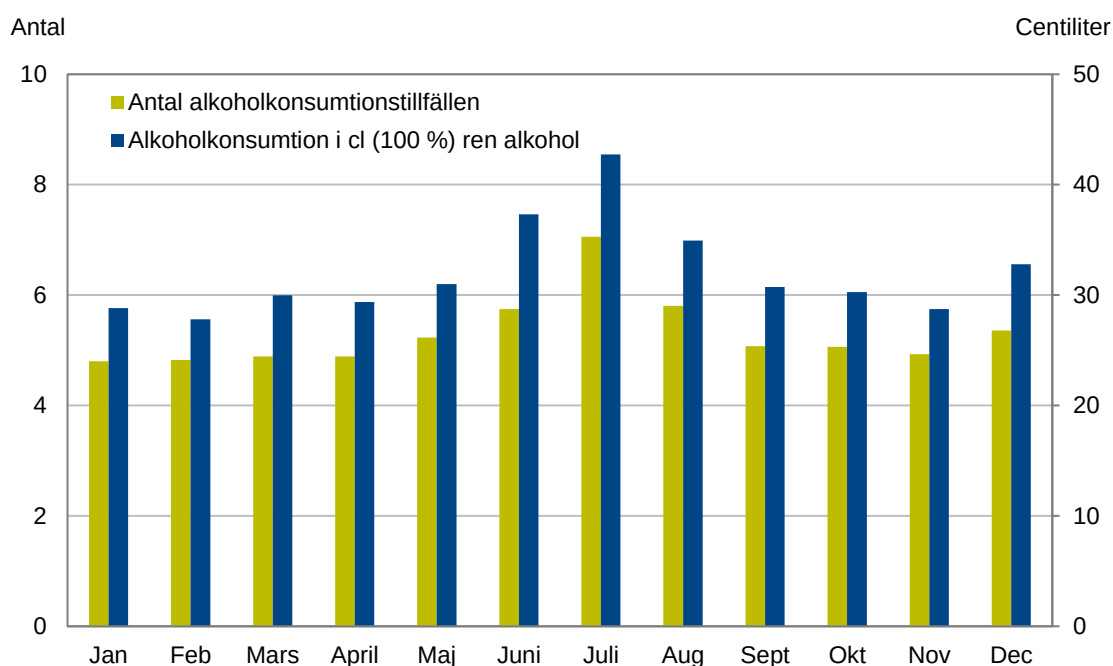
⁴ Om samma åldersintervall (65–80 år) som användes 2004–2013 tillämpas 2017 så hade volymen varit 0,17 liter högre för män och 0,08 liter högre för kvinnor.

Månadsvariationer

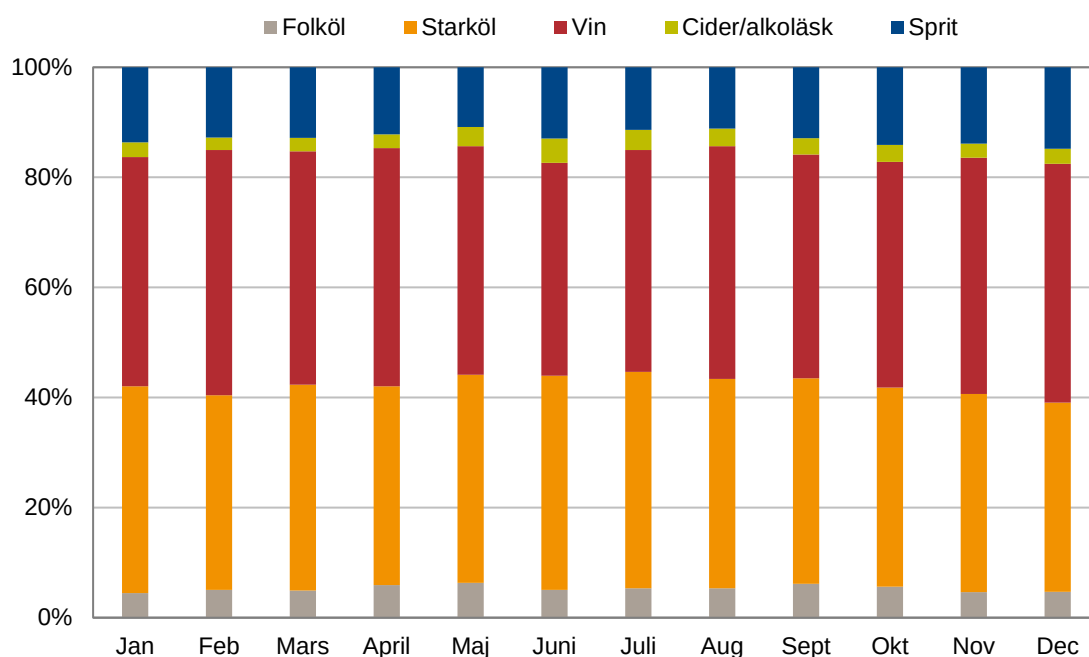
Vid redovisning av resultat uppdelade på månader har 4 år slagits ihop för att få ett större svarsunderlag per månad och därmed öka säkerheten i resultaten. I figur 15 (och tabell 22) redovisas det genomsnittliga antalet dagar med alkoholkonsumtion, det vill säga att ha druckit minst ett glas av någonting som innehåller alkohol. Här redovisas även genomsnittlig volym konsumerad alkohol i centiliter ren (100 %) alkohol.

Alkoholkonsumtion är vanligast i juli. Det genomsnittliga antalet dagar då alkohol konsumeras denna månad är 7,1. Efter juli följer övriga sommarmånader, det vill säga juni och augusti, med ett genomsnitt på ca 5,8 dagar. Även december uppvisar en förhöjd frekvens (5,4 dagar). Månader som visar på minst antal dagar med alkoholkonsumtion är januari och februari (4,8 dagar).

Även intensivkonsumtionen är vanligast under sommarmånaderna och följer i övrigt det ovan beskrivna mönstret tämligen väl (se tabell 22). Samma månadsvariationer återkommer gällande volymerna alkohol som konsumeras i genomsnitt. I juli dricker vi inte bara flest gånger utan även störst mängder. Den genomsnittliga volymen i befolkningen i juli är 43 centiliter ren (100 %) alkohol (se höger y-axel i diagram 15). Konsumtionsvolymen är näst störst i juni, följt av augusti och sedan december. Månaden med allra lägst alkoholkonsumtion är februari med 28 centiliter.

Figur 15. Genomsnittligt antal alkoholkonsumtionstillfällen (vänster y-axel) respektive självrapporterad alkoholkonsumtion i cl ren (100 %) alkohol (höger y-axel) i befolkningen 17-84 år, fördelat på månader. 2014–2017 sammanslaget.

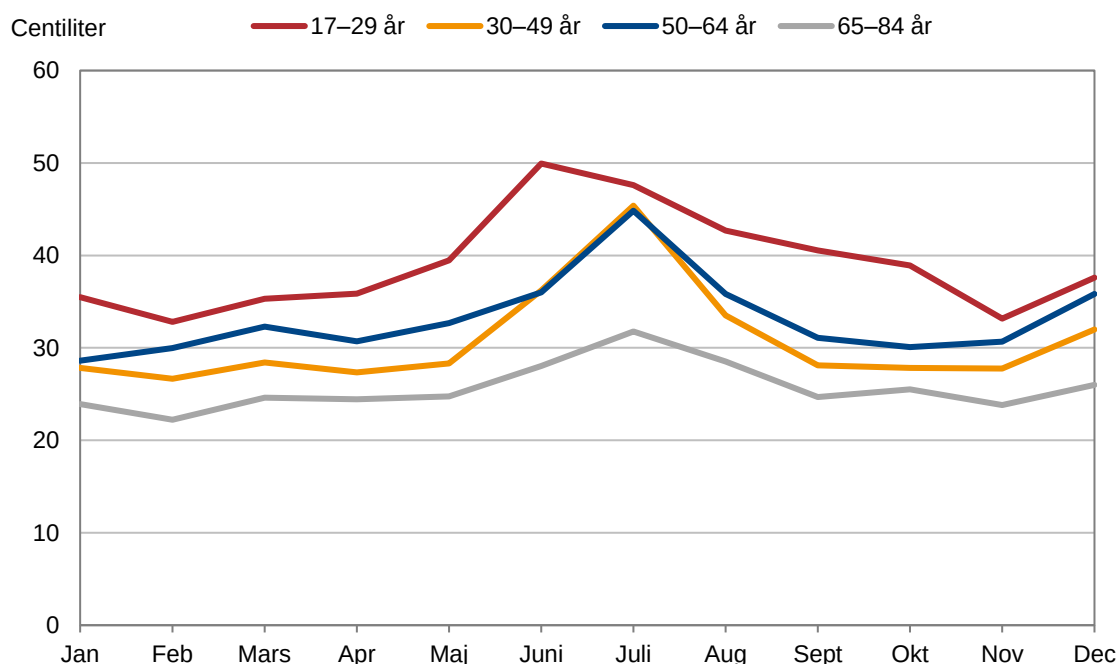

Figur 16. Andelen självrapporterad konsumtion av olika alkoholsorter i liter ren (100 %) alkohol i befolkningen 17–84 år, fördelat på månader. 2014–2017 sammanslaget.

Därefter följer januari, april och november med en genomsnittlig konsumtion på 29 centiliter. Jämfört med februari konsumeras således drygt 50 % mera alkohol under toppmånaden juli.

Av figur 16 framgår att även sett till dryckespreferenser förekommer vissa variationer över året. Generellt sett ökar volymen för samtliga drycker när den totala volymen konsumerad alkohol ökar, men vissa mönster kan observeras. Under sommarmånaderna är skillnaden mellan vin och starköl mindre då det konsumeras något större andel starköl samtidigt som andelen vin sjunker något. I juni månad utgör vin och starköl lika stor andel av konsumtionen och bidrar med 39 % av den totala konsumtionen vardera. Sprit dricks som mest i december då 15 % av den alkohol som konsumeras utgörs av sprit, under övriga månader utgör spritdrycker mellan 11–14 %. Folköl och cider/alkoläsk uppvisar minst variationer under året.

Att det finns skillnader i konsumtionsmängder mellan olika åldersgrupper är sedan tidigare presenterat (se figur 5 och tabell 10). Här presenteras hur den genomsnittliga alkoholkonsumtionen varierar över året för de olika åldersgrupperna (figur 17 och tabell 23). Det tidigare mönstret känns igen, det vill säga att de yngsta dricker störst volym samtidigt som de äldsta dricker minst. Detta mönster gäller under alla månader på året.

Figur 17. Självrapporterad alkoholkonsumtion i cl ren (100 %) alkohol i befolkningen 17–84 år, fördelat på månader och ålder. 2014–2017 sammanslaget.

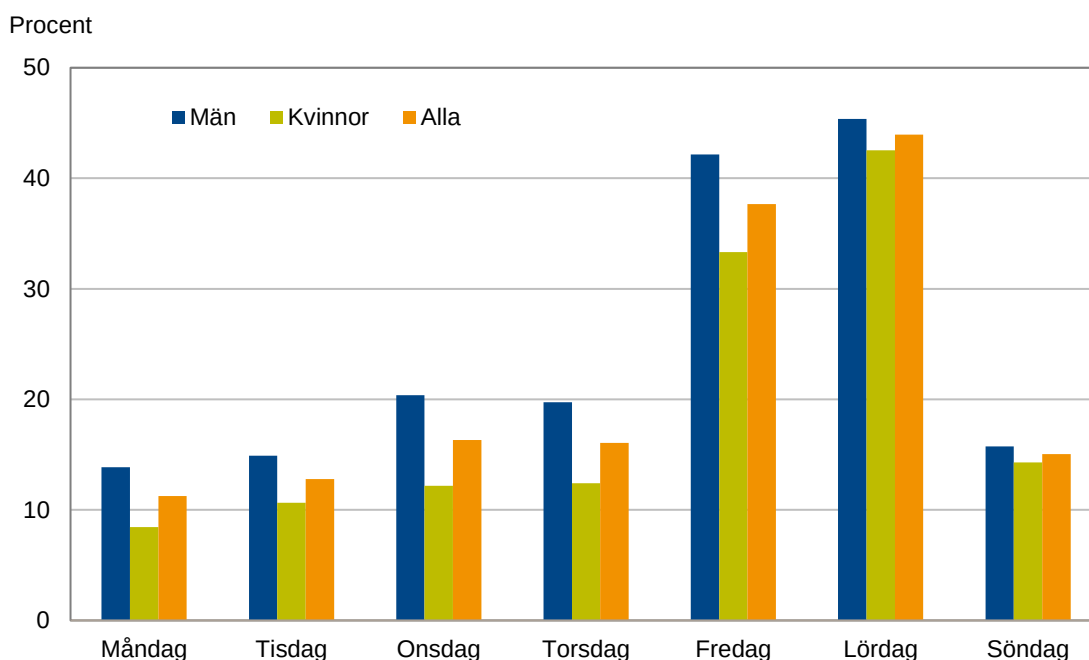
Samtliga åldersgrupper visar på en förhöjd alkoholkonsumtion under sommaren samt i december månad. Den yngsta åldersgruppen (17–29 år) avviker något från de övriga då konsumtionstoppen infaller tidigare, i juni månad, medan den infinner sig i juli för resterande åldersgrupper. De två mittersta åldersgrupperna (30–64-åringarna) har en väldigt tydlig topp i juli, vilket också är månaden då de flesta yrkesarbetande har semester. Att de yngsta istället konsumerar som mest i juni kan till exempel bero på att terminsavslutningar infinner sig då. Även den äldsta åldersgruppen har störst konsumtion i juli, men konsumtionen är mera jämn över året och därmed inte lika säsongsbunden som övriga åldersgruppers. Det kan troligen förklaras av att gruppen inte i samma utsträckning påverkas av semester-tider med ledigheter från arbete.

Studier från tidigt 2000-tal har visat på liknande mönster som ovan, bland annat att 30 till 64-åringar har en förhöjd konsumtion i juli som är tydligare för dessa jämfört med de yngre och de äldre. Resultaten visar även att den äldsta åldersgruppen har en jämnare konsumtion över året (Leifman & Gustafsson 2004).

När man ser till könsskillnader i alkoholkonsumtion över året syns endast små skillnader. Kvinnors konsumtion är ungefär hälften av männens under årets samtliga månader. Som mest uppgår andelen till 52 % i juli samt i mars och som lägst till 48 % i januari samt i oktober.

Veckovariationer

Alkoholkonsumtionen varierar inte bara månadsvis utan även under snävrare tidsperioder. Tydliga skillnader finns mellan veckans dagar. Totalt sett är det 22 % av samtliga svarande

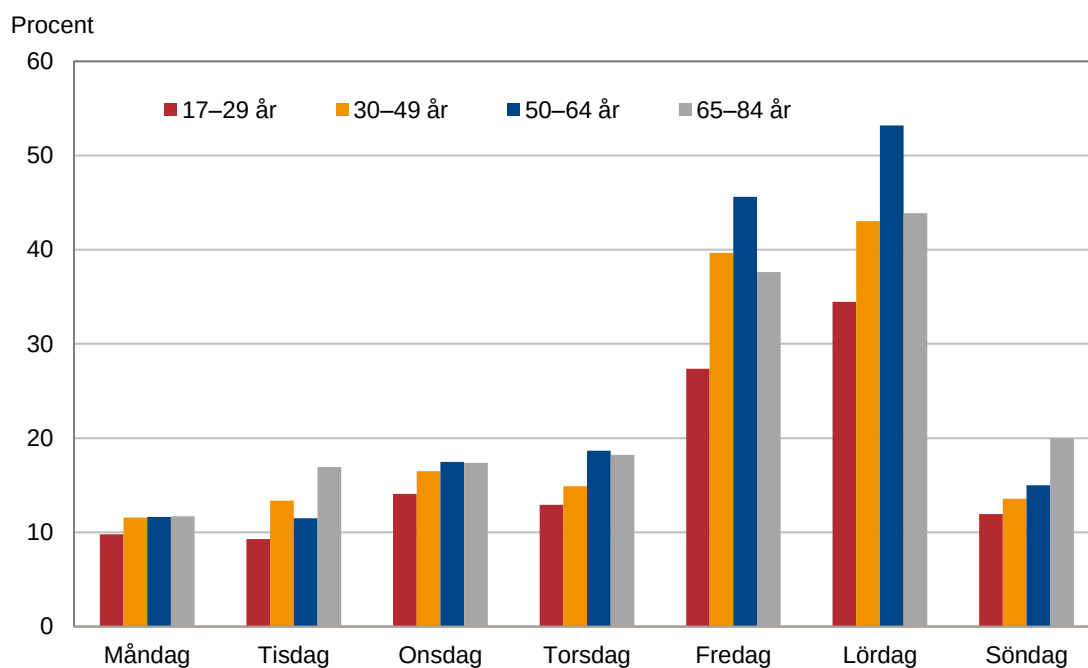

Figur 18. Andelen som konsumerat alkohol per veckodag i befolkningen 17–84 år efter kön. Juni–december 2017.

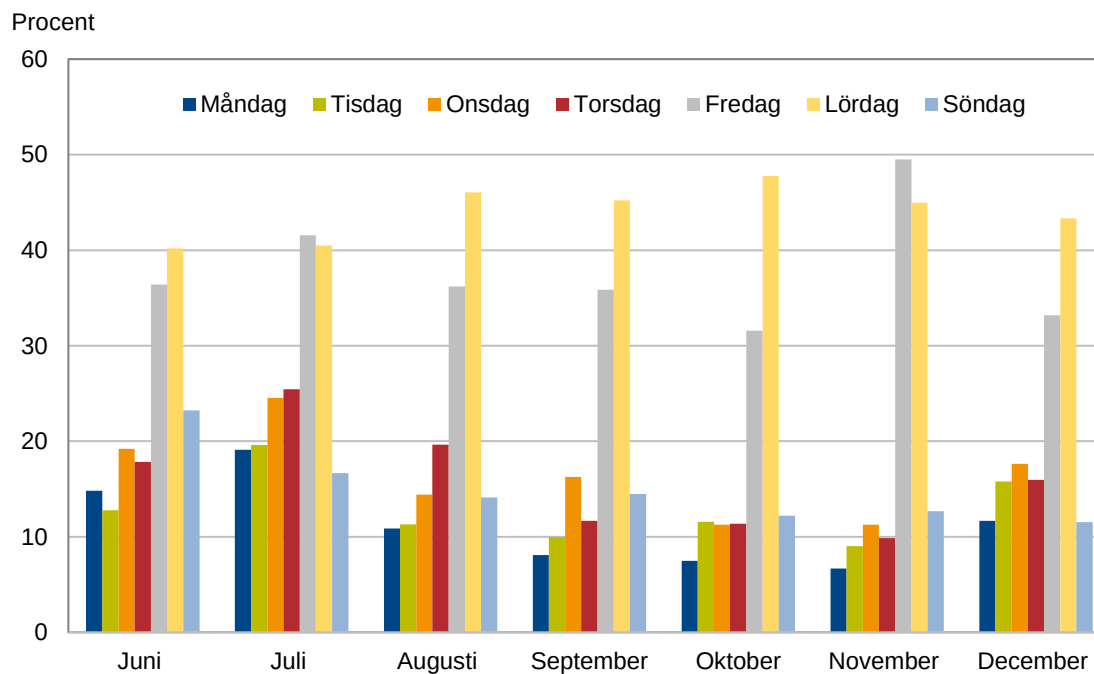
som uppger att de har druckit alkohol under dagen före intervjun. Övriga 78 % har inte gjort så eller tidigare uppgett att de inte druckit någon alkohol alls under de senaste 30 dagarna (och därmed inte fått frågan). I figur 18 samt i tabell 24 presenteras andelarna som uppgett att de druckit alkohol på respektive veckodag.

Alkoholkonsumtionens veckorytm visar att drickandet sker i minst utsträckning på en måndag och toppar på en lördag. Vardagarna måndag och tisdag har lägst konsumtionsandelar, något högre ligger onsdag och torsdag (från 11 till 16 %). Lördag är den vanligaste dagen att ha druckit alkohol på, följt av fredag. Av alla som intervjuades är det 44 % som druckit alkohol på en lördag, motsvarande andel för fredag är 38 %. Konsumtion av alkohol är 4 gånger så vanlig på en lördag jämfört med en måndag. Att i större utsträckning konsumera alkohol på helgen och vara mer återhållsam på vardagarna är alltså den typiska veckorytmen. Det finns vissa skillnader mellan könen. En större andel män uppger att de har druckit alkohol under samtliga veckans dagar, jämfört med kvinnor. Könsskillnaderna är större på vardagar och desto mindre på lördagar och söndagar.

I figur 19 och i tabell 25 presenteras veckorytmen fördelad på åldersgrupper. Alla åldersgrupper har en större återhållsamhet på vardagarna och en högre andel konsumenter på fredag och lördag. Den yngsta åldersgruppen uppger i minst utsträckning att de druckit alkohol under samtliga veckans dagar. Ingen åldersgrupp ligger å andra sidan konsekvent högst under hela veckan. Åldersgruppen 50–64 år visar högst andel som uppger att de druckit alkohol på fredag och lördag. Gällande söndagar och tisdagar är det den äldsta åldersgruppen (65–84 år) som uppvisar högst andel. Måndagar är den dag då skillnaden mellan åldersgrupperna är som minst. I jämförelse med de två mittersta åldersgrupperna har de yngre och äldre ett jämnare konsumtionsmönster under veckan, även om också de har tydliga toppar under helgen.

Figur 19. Andelen som konsumerat alkohol per veckodag i befolkningen 17–84 år efter ålder. Juni–december 2017.

Figur 20. Andelen som konsumerat alkohol per veckodag efter månad, i befolkningen 17–84 år. Juni–december 2017.

Veckorytmen påverkas även av vilken månad på året det är, vilket framgår av figur 20 och tabell 25. Under en julivecka är tillfällena med alkoholkonsumtion mer jämt utspridda över veckans alla dagar. Konsumtionen är med andra ord inte lika koncentrerad till fredag och lördag. Mönstret gäller även övriga sommarmånader men är som allra tydligast i juli. Höstmånaderna oktober och november uppvisar en delvis annan bild. Andelen respondenter som uppger konsumtion på vardagarna är mycket mindre. Konsumtionstillfällena är istället mer koncentrerade till fredagar och lördagar. Andelen som uppger att de har druckit alkohol är ungefär dubbelt så stor på vardagar i juli jämfört med vardagar i november och oktober, som i sin tur har en något högre andel konsumenter på lördagar i jämförelse med juli.

3. Diskussion

I den allmänna debatten sägs ibland att alkoholvanorna i Sverige blivit mer kontinentala, inte minst att befolkningen dricker allt oftare genom att vardagsdrickandet blivit vanligare samtidigt som de konsumerade mängderna per dryckestillfälle minskat. Någon undersökning som mera djupgående och enhetligt speglar sådana eventuella långsiktiga förändringar saknas dock, istället måste flera olika studier i så fall vägas samman för att ge en uppfattning om så är fallet. En sådan studie är SOM-undersökningen, som visar att andelen som dricker alkohol minst en gång per vecka ökade från 27 till 45 procent mellan 1992 och 2009, med en åtföljande nedgång till 41 procent 2016 (Weibull m.fl. 2017). I Monitormätningen framkommer däremot ingen ökning av andelen veckokonsumenter utan andelen uppgår till runt 48 procent perioden 2004–2017.⁵

Vidare har heller inte antalet dryckestillfällen (per månad) förändrats under perioden enligt Monitormätningarna, och andelen som överhuvudtaget konsumerar alkohol är också i princip oförändrad. Samtidigt har den rapporterade volymen konsumerad alkohol sjunkit. Detta har lett till att det per tillfälle dracks i genomsnitt 20 procent mindre 2017 jämfört med 2004.

Att volymen per dryckestillfälle minskat avspeglas också i att berusningskonsumtionen har sjunkit över tid (mätt via frågor om s.k. intensivkonsumtion). Alkoholkonsumtionen har således blivit något mindre berusningsorienterad, vilket kan ses som en förändring i mera kontinental riktning, men vardagsdrickandet tycks alltså inte ha ökat under den period som Monitormätningarna täcker. RARHA-studien som genomfördes 2015 visar att frekvent alkoholkonsumtion fortfarande är förhållandevis ovanlig i Sverige i jämförelse med länder i Sydeuropa (Moskalewicz, Room & Thom, 2016).

I början av studieperioden (2004–2005) rapporterades totalt 1,0 intensivkonsumtionstillfällen per 30-dagarsperiod och i slutet av perioden (2006–2017) 0,8 sådana tillfällen, en nedgång med 20 procent således. I synnerhet är det de yngre som intensivkonsumerar allt mer sällan. Nedgången torde sätta avtryck på samhällsnivå vad gäller mera akuta alkoholskador som trafiknykterhetsbrott, olyckor och våld, inte minst som det är bland de yngre som en förhållandevis stor förändring skett, eftersom denna grupp är mera drabbad i sådana sammanhang. Det kan exempelvis konstateras att sedan 2008 har antalet personer under 30 år som vårdats för alkoholförgiftning sjunkit kraftigt, och sedan 2012 sjunker nivåerna även i övriga befolkningen (Socialstyrelsen, 2018).

Alkoholkonsumtionen är ofta mera jämnt fördelad över åldersgrupper i södra Europa, med en mindre tydlig topp i de yngre åldersgrupperna (se t.ex. Leifman, 2002). Ytterligare en förändring i riktning mot ett mera kontinentalt dryckesmönster i Sverige är att det skett en viss utjämning mellan åldersgrupperna i Monitormätningarna. Alkoholkonsumtionen har ökat bland äldre och samtidigt minskat bland yngre, även om tydliga åldersskillnader fortfarande finns kvar. Som exempel i sammanhanget kan det lyftas fram att åren 2004–2005 drack personer i 40-årsåldern ca 50 procent mer än personer i 70-årsåldern men att grupperna 2016–2017 i grova drag dricker nästan lika stora mängder. Data från olika undersök-

⁵ Att Monitormätningarna ger högre nivåer än SOM-undersökningen beror sannolikt på att frågorna är olika konstruerade, inte minst att referensperioden är kortare i Monitormätningarna.

ningar åren 1990–2002 pekar inte på några uppenbara tidigare utjämnings-tendenser mellan åldersgrupperna, även om dessa material är något svåra att jämföra (t.ex. Leifman & Gustafsson 2003).

CAN:s skolundersökningar i årskurs 9 och gymnasiet år 2 visar också att det skett en kraftig konsumtionsnedgång bland tonåringar under 2000-talet, liksom av problembördan orsakad av alkohol (se Thor (red) 2018). Detta är i linje med de alltmer återhållsamma vanorna bland de unga i Monitormätningarna. I jämförelse med tidigare generationer, åtminstone 10–20 år bakåt, dricker alltså dagens 16–29-åringar mer återhållsamt, vilket kan vara en följd av att alkoholvanorna numera etableras senare i ungdomen, något som i sin tur har betydelse för kommande alkoholvanor i vuxen ålder (se t.ex. McCambridge J m.fl. 2011;8 och Raninen 2015).

Förutom att alkoholkonsumtionen totalt sett minskat sedan 2004 har den kommit att fördelas mera jämnt i befolkningen med avseende på kön och åldersgrupper. Främst yngre och män har minskat konsumtionen medan äldre kvinnor till och med ökat den något. Att fördelen på så sätt blir mer jämnt fördelad kan vara positivt för skadeutvecklingen, åtminstone vad det gäller mer akuta skador. De minskade skillnaderna mellan män och kvinnor är samtidigt inget nytt fenomen utan har pågått alltsedan 1950-talet (se t.ex. Köhlhorn, 1998; Leifman, 2004).

Denna studie har också visast att alkoholkonsumtionen i Sverige varierar temporalt, både över årets månader och mellan veckans sju dagar. Mönstret är tydligt: det dricks mer under ledigheter, exempelvis under semestern och till helgen. Detta framgår av denna rapport men har även visats tidigare (se Köhlhorn m.fl. 2000 och Leifman & Gustafsson 2003). Tidigare studier har också visat ett samband mellan temporala variationer i alkoholkonsumtion och förekomsten av olika akuta alkoholrelaterade problem (Brå, 2014; Leifman, 1998)

Ett annat antagande i riktning mot mer kontinentala dryckesvanor är att alkoholkonsumtionen i Sverige spridits ut och att vi därmed över tid dricker mer jämt över veckan, alltså oftare på vardagarna och kanske mindre ofta på helgerna. I årets Monitormätning följs sedan juni månad 2017 veckovariationerna med frågan *Drack du alkohol igår?* Samma fråga ställdes även 1996 (Köhlhorn m.fl. 2000). Veckomönstren är relativt likartade 1996 och 2017, med högst andelar som druckit alkohol under lördagar och lägst andelar under måndagar. Samtidigt visar jämförelsen att vardagskonsumtion, *relativt sett*, förefaller ha varit vanligare 1996 jämfört med 2017: I den senaste undersökningen var det exempelvis fyra gånger vanligare att ha druckit en lördag jämfört med en måndag, i den förra var detta bara tre gånger så vanligt. Dock bör man vara försiktig med att dra några slutsatser av jämförelsen då det saknas helårsdata för 2017 samtidigt som undersökningarna ytterligare kan skilja sig åt vad gäller olika metoddelar. Att fortsätta följa detta bedöms som intressant varför ”*Drack du igår*”-frågan för en tid kommer att ingå i Monitormätningarna.

Till sist kan det vara på sin plats att åter påminna om att de självrapporterade alkoholvanorna som redovisats i denna rapport inte alltid följer exakt samma mönster som de redovisningar om konsumtionens storlek som görs i Monitormätningarnas anskaffningsrapporter, där mörkertalet beräknas och adderas till försäljningsdata. Givet att de uppräknade anskaffningssiffrorna av alkohol som erhålls i Monitormätningarna (se Trolldal & Leifman, 2017) är korrekta har täckningen av de självrapporterade konsumtionsvolymerna som redovisats i denna rapport sjunkit en aning över tid. Åren 2004–2005 genererade de självrapporterade uppgifterna en volym som uppgick till 45 % av den faktiska anskaffningen och åren 2016–2017 var andelen 43 %. Även beräkningarna av den totala anskaffningen

uppvisar en konsumtionsnedgång perioden 2004–2017 men inte fullt lika stor som de självrapporterade siffrorna (15 respektive 20 %).

En viss försämring av täckningen tycks alltså ha inträffat över tid. Nedgången kan möjligen vara relaterad till förändringar i svarsbortfallet som inte kompenseras av viktningsförändringen. Samtidigt bör det framhållas att båda måtten visar på en nedgång i konsumtionen mellan 2004 och 2017. Dessutom är syftet med de självrapporterade resultaten att jämföra olika gruppers konsumtion, inte att exakt bestämma alkoholkonsumtionens storlek. Det finns ingenting som pekar på att förändringen i täckningen skulle ha medfört att de redovisade jämförelserna av utvecklingen avseende exempelvis kön och åldrar skulle blivit missvisande.

4. Referenser

- Agardh E m.fl. (2016). *Alcohol-attributed disease burden in four Nordic countries: a comparison using the Global Burden of Disease, Injuries and Risk Factors 2013 study*. *Addiction*, 2016, 111, 1806–1813.
- Brottsförebyggande rådet (2014). *Tid för brott. Under vilken tid på året och dygnet sker flest fall av anmälda misshandel, hot, rån och inbrott?* Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Callinan m.fl. (2018). *How much alcohol is consumed outside of the lifetime risk guidelines in Australia?* *Drug Alcohol Review* 2018;37:42–47.
- Guttormsson U & Gröndahl M (2017). *Trender i dryckesmönster – befolkningens självrapporterade alkoholvanor under 2000-talet*. Rapport 168. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.
- Henriksson C (red.) (2018). *Tobaksvanor i Sverige – tobakskonsumtionen i siffror med fokus på år 2017*. Rapport 172. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.
- Jarl J, Johansson P & Eriksson A m.fl. (2008). *The societal cost of alcohol consumption: an estimation of the economic and human cost including health effects in Sweden, 2002*. *Eur J Health Econ* 9: 351–60.
- Kühlhorn E (1998). Svenska alkoholvanor i ett förändringsperspektiv. I: Kühlhorn E & Björ J (red.) *Svenska alkoholvanor i förändring*, ss. 49–80. Sober Förlag, Stockholm.
- Kühlhorn E, Ramstedt M, Hibell B, Larsson S & Zetterberg HL (2000). *Alkoholkonsumtionen i Sverige under 1990-talet*. Socialdepartementet, Stockholm.
- Leifman H (2004). Den svenska alkoholkonsumtionsutvecklingen. I: Hradilova Selin, K (red.) *Svenska dryckesvanor och deras konsekvenser i början av det nya millenniet*, s. 41–55. Forskningsrapport nr 20, SoRAD, Stockholms universitet.
- Leifman H (2002). *A Comparative Analysis of Drinking Patterns in Six EU Countries in the Year 2000*, *Contemporary Drug Problems*, 29, 501–548.
- Leifman H (1998). *Socialklass och alkoholvanor – en empirisk analys av alkoholvanor i olika sociala skikt och implikationer för alkoholpreventionens utformning*. Folkhälsoinstitutet 1998:14, Stockholm.
- Leifman H & Trolldal B (2002). *Svenskens alkoholkonsumtion i början av 2000-talet med betoning på 2001*. Forskningsrapport nr 3, reviderad version. Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet.
- Leifman, H & Gustafsson NK (2004). *Drickandets temporal struktur*. Nordisk alkohol & Narkotikatidskrift, 2004, Volym 21.

Leifman H & Gustafsson NK (2003). *En skål för det nya milleniet. En studie av svenska folkets alkoholkonsumtion i början av 2000-talet*. Forskningsrapport 11, SoRAD (Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning). Stockholms Universitet, Stockholm.

Lim SS, Vos T & Flaxman AD m.fl. (2012). *A comparative risk assessment of burden of disease and injury attributable to 67 risk factors and risk factor clusters in 21 regions, 1990–2010: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2010*. Lancet 380: 2224–60.

McCambridge J, McAlaney J & Rowe R. *Adult consequences of late adolescent alcohol consumption: a systematic review of cohort studies*. PLoS Med. 2011;8(2).

Moskalewicz J, Room R & Thom B (2016). *Comparative monitoring of alcohol epidemiology across the EU – Baseline assessment and suggestions for future action*. Synthesis report. PARPA: Warsaw.

Norström T & Ramstedt M (2018). *The link between per capita alcohol consumption and alcohol-related harm in Sweden, 1987–2015*. Journal of Studies on Alcohol and Drugs. Kommande.

Norström T (red.) (2002). *Alcohol in postwar Europe. Consumption, drinking patterns, consequences and policy responses in 15 European countries*. National Institute of Public Health: Stockholm.

Raninen J (2015). *Drinking behaviors of large groups: studies disentangling population drinking in Sweden*. Diss. Karolinska Institutet: Stockholm.

Socialstyrelsen (2018). Socialstyrelsens databas, Diagnoser i slutenvård. Hämtat 2018-06-17, <http://www.socialstyrelsen.se/statistik/statistikdatabas/diagnoserislutenvard>.

Stockwell T m.fl. (2017). *What are the public health and safety benefits of the Swedish government alcohol monopoly?: A report commissioned by Systembolaget, the Swedish government-owned retail alcohol monopoly*. Centre for Addiction Research of BC, University of Victoria, Victoria, BC, Canada.

Thor S (2018). *Skolelevers drogvänor 2017*. Rapport 170. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

Trolldal B (2018). *PM – Alkoholkonsumtionen i Sverige 2017. Preliminära uppgifter*. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

Trolldal B & Guttormsson U (2017). *Registrerad och oregistrerad alkohol i Sveriges län 2001–2016*. Rapport 165. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. Stockholm.

Trolldal B & Leifman H (2017). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2016*. Rapport 167. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

Weibull L m.fl. (2017). *Alkoholrelaterade frågor i de nationella SOM-undersökningarna 1986–2016*. SOM-rapport nr 2017:41. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bilaga I: Metod

Täckning, bortfall och viktning

I denna bilaga berörs de delar av Monitormätningarnas metodik som är specifikt relevanta för temat i denna rapport, det vill säga de självrapporterade konsumtionsmönstren. Den som vill fördjupa sig i Monitormätningarnas metod i stort, och de metodologiska antaganden som ligger till grund för anskaffningsberäkningarna i synnerhet, hänvisas till Trolldal & Leifman (2017).

Vad gäller redovisningarna av den totala anskaffningen (i praktiken synonymt med konsumtionen) av alkohol i Sverige görs flera kalibreringar av de uppgivna svaren, exempelvis uppräknings gentemot Systembolagets kända försäljning, kompensation för bortfall av storkonsumenter samt utlandsresenärer. Denna typ av justeringar görs inte beträffande redovisningen av den självrapporterade konsumtionen i denna rapport. Detta förklarar eventuella skillnader som kan finnas mellan å ena sidan självrapporterade konsumtionsuppgifter och å andra sidan anskaffningsdata.

Om frågeundersökningsmetodiken

I frågeundersökningar förekommer i stort sett alltid ett antal olika typer av felkällor. Till att börja med kan nämnas den undertäckning som kan uppstå redan när urvalet dras och som beror på att hela den aktuella populationen inte förekommer i registret som urvalet dras ifrån (se nedan). Vidare följer den vanliga bortfallsproblematiken med att olika grupper är mer eller mindre benägna att ställa upp i en frågeundersökning. Tidigare studier har påvisat att exempelvis storkonsumenter av alkohol ofta är överrepresenterade i bortfallet (se t.ex. Leifman & Trolldal, 2002; Kühlhorn, m.fl., 1999).

Utöver detta kan det förekomma problem med svaren från de som faktiskt deltar. Det kan exempelvis röra sig om att respondenterna har svårt att komma ihåg exakt hur mycket de druckit eller att de anpassar sina svar för att bättre passa in i rådande normer. Inte minst det sistnämnda kan vara aktuellt i Monitormätningarna eftersom dessa genomförs via telefonintervjuer, samtidigt som det kan vara känsligt att medge exempelvis storkonsumtion av alkohol.

Flera åtgärder vidtas för att minska inverkan av ovanstående problem. Först och främst använder vi oss av ett omfattande och representativt urval. Ett stort urval kan förvisso aldrig fullt ut kompensera för brister med bortfall och liknande, men ger åtminstone en större säkerhet än vad mindre urval gör. Skevheter beträffande urvalsram och bortfall kompenseras åtminstone delvis av att vi viktar resultaten så att de demografiskt speglar den faktiska sammansättningen av det aktuella befolkningssegmentet.

Vidare används en relativt kort referensperiod – de senaste 30 dagarna – för att på så vis minska minnesfelen. Dessutom informeras respondenterna före intervjuens början om att deras svar kommer att behandlas konfidentiellt och endast redovisas på gruppnivå, detta för att erhålla så uppriktiga svar som möjligt.

Täckning och urval

Urvalet för telefonintervjuerna är sedan 2013 individbaserat och både fasta telefonnummer och mobilnummer används vid kontaktförsöken. Före 2013 användes RDD-metodik, dvs. random digit dialing, se tidigare Monitorrapporter.

Dagens urval är ett individurval och görs ur PAR-konsument, vilket är en databas med samtliga för undersökningar tillgängliga telefonabonnenter med fasta eller mobila abonnemang. PAR-konsument är i sin tur hämtat ur en större databas som heter SPAR, vilken täcker alla folkbokförda personer i landet. Idealiskt vore att använda SPAR som urvalsram, men den databasen saknar telefonnummer (liksom e-postadresser). PAR-konsument är telefonnummersatt och når 5,6 miljoner i den aktuella populationen (17–84-åringar), vilket motsvarar ca 70 % av de i åldersgruppen som är mantalsskrivna i Sverige. Exakt hur stor andel av dessa som faktiskt bor i landet eller är svensktalande, och därmed ingår i Monitormätningens egentliga urvalsdefinition, är dock inte känt.

Att använda SPAR som urvalsram och med hjälp av postala brev även nå personer utan listat telefonabonnemang och be dem uppge ett telefonnummer som intervjun kan genomföras på vore naturligtvis att föredra. Detta förfarande är dock inte ekonomiskt genomförbart eftersom urvalet i denna undersökning är exceptionellt stort och därmed skulle medföra oförsvarligt stora årliga merkostnader i dagsläget.

Urvalsförfarandet går till så att i ett första steg dras ett slumpmässigt huvudurval ur PAR-registret. Därefter genomförs veckovisa urval ur detta huvudurval. Antalet uppringsförsök inom svarsperioden uppgår i praktiken till ca 20 och om respondenten då inte nås betraktas denne som svarsbortfall (maximalt 30 kontaktförsök kan dock förekomma).

I grova drag genomförs ungefär 350 intervjuer varje vecka, vilket summerar till ca 18 000 per år. Intervjuer görs under samtliga veckodagar, dock med undantag för vissa röda dagar. Vissa år har antalet intervjuer som ligger till grund för resultaten om de självrapporterade konsumtionsmönstren varit färre. Detta framgår av tabell 1 och noterna i tabellen förklarar varför antalet intervjuer vissa år understigit det normala.

Till och med år 2012 omfattade urvalet personer 16–80 år men från och med 2013 har gränsen för de yngsta höjts till 17 år. Vidare utökades den övre åldersgränsen vid halvårsskiftet 2013 från 80 till 84 år. Sedan dess omfattar urvalet alltså 17–84-åringar med ett spårbart telefonnummer. I resultatredovisning ingår 17–80-åringar perioden 2002–2013 och 17–84-åringar från och med helåret 2014. Som framgått ovan intervjuas inte personer i urvalet som inte behärskar svenska tillräckligt väl.

Bortfall och viktning

De som definieras som bortfall i studien är respondenter som av olika skäl inte gått att nå för intervju eller avböjt att delta i undersökningen. Dessa har istället ersatts med andra personer från urvalet. Det kan alltså poängteras att antalet intervjuade personer alltid har uppgått till ungefär 1 500 varje månad. Över tid är det framförallt yngre personer som minskat sitt deltagande något medan de äldres deltagande förblivit mera intakt.

I likhet med flertalet andra frågeundersökningar baserade på befolkningsurval har svarsbortfallet ökat även i Monitormätningarna. För Monitormätningarna har detta pågått mer eller mindre successivt alltsedan starten i början av 2000-talet (se tabell 1). År 2017 uppgick svarsbortfallet till 74 %. Detta är en ökning från de ca 50 % som gällde under första

halvan av 2000-talet. Hur detta påverkat de självdeklarerade uppgifterna är svårt att avgöra men berörs delvis i den avslutande diskussionen. Det kan i sammanhanget noteras att svarsbortfallet var oförändrat mellan 2016 och 2017. Att läget inte ytterligare försämrats kan bero på att uppringningen sedan 2017 föraviseras via sms till de respondenter som har ett känt mobilnummer.

Att vikta de intervjuade personernas svar i datamaterialet är ett sätt att korrigera för representativitetsproblem som uppstår till följd av bortfall eller att urvalsramen inte täckt hela den aktuella populationen. De respondenter som deltagit i undersökningen viktas med avseende på kön, åldersgrupper och H-regiongrupper så att sammansättningen av de intervjuade motsvarar dess proportioner i befolkningen avseende de tre uppräknade egenskaperna. Viktningsförfarandet resulterar i 24 olika möjliga vikttal per 30-dagars urval (eller 288 på ett kalenderår).

Vid redovisningen av alkoholkonsumtionstillfällen över veckans dagar har ytterligare en vikt adderats som gör att varje veckodag bidrar med en sjundedel. Detta är viktigt när den genomsnittliga andelen dryckestillfällen redovisas veckovis eftersom antalet intervjuer inte är jämnt fördelade över veckans sju dagar.

Databearbetningar

Tidsperioder

Monitormätningarna initierades under år 2000 och helårsdata för alkoholanskaffningen finns från och med år 2001. Den självrapporterade konsumtionen i sin tur började mätas först från helåret 2002. Trots att det genomförts vissa förändringar i undersökningsmetodiken, främst under 2013 (urvalsmetodik, ålderssammansättning och intervjuarstab), så är metoden på det stora hela densamma alltsedan projektets start i början av 2000-talet. Dock är det inte möjligt att redovisa samtliga mått från 2002, eftersom frågor om konsumtionsvanorna infördes successivt. I de flesta fall måste därför 2004 utgöra startåret.

Under hela perioden har intervjuerna gjorts via telefon och frågorna gällande den självrapporterade konsumtionen är i princip oförändrade. Utöver detta är de databearbetningar som görs för konsumtionsfrågorna desamma under hela perioden (kontroller, rensningar, trunkeringar, imputeringar, etc). Detta gör att de eventuella felkällorna i stort sett torde vara desamma för den redovisade perioden och således bedöms grunden för jämförelser över tid, liksom mellan grupper, vara stabil.

Årsmedelvärden

Som nämnts pågår mätningarna löpande under året varvid nya urval regelbundet dras. Resultaten i tabellbilagan (tillgänglig på CAN:s hemsida) för respektive år utgörs av medelvärdet för resultaten från årets urval. Undantag från denna redovisningsmetodik görs när material från flera år slås samman för att medge mera detaljerade redovisningar, exempelvis månadsvisa resultat, eftersom en månadsvis bearbetning skulle leda till relativt få observationer för varje månad, vilket i sin tur kan ge upphov till en osäkerhet i resultatens tillförlitlighet.

Vid årssammanslagningar används således helårsdata. Detta har liten betydelse eftersom syftet i dessa sammanhang inte är att ge precisa årsestimat utan att belysa skillnader mellan

olika grupper. Vidare är skillnaderna mellan ettårsmedelvärden och medelvärdet av 12 månader främst relevanta när konsumtionsvolymerna beräknas, och till och med för detta det känsligaste måttet är resultatskillnaderna avseende beräkningsmetod marginella.

Internbortfallet ("ej svar") exkluderas ur resultatberäkningarna för respektive fråga. Detta innebär att nämnaren varierar något mellan olika redovisningar eftersom internbortfallet varierar något mellan olika frågor. Samtidigt är detta i regel lågt och överstiger sällan en procent.

Behandling av extremvärden

Årskonsumtionen av alkohol utgörs av volymen för enskilda drycker, vilka beräknas genom frekvens- och kvantitetfrågor. Årskonsumtion mäts månad för månad och summeras därefter och uttrycks i ren (100 %) alkohol.

Tre olika typer av justeringar av osannolikt höga konsumtionsnivåer görs. Sådana kan uppstå till följd av missförstånd mellan intervjuare och respondent eller på grund av rena felkodningar. Till att börja med tillåts maximalt cirka 65 cl ren alkohol ha konsumerats per tillfälle (dag) för respektive dryck. Volymen överstigande denna gräns sänks till 65 centiliter. Samma justering tillämpas också när konsumtionen per dryckesdag redovisas. Vidare tillåts ingen enskild dryck bidra med mer än 5 liter ren alkohol per 30-dagarsperiod. Volymen överstigande denna gräns sänks till 5 liter. Efter att dryckerna summerats till en total månadskonsumtion rensas de med en totalkonsumtion överstigande 18 liter bort (de beaktas överhuvudtaget inte vid resultatredovisningen utan behandlas som internbortfall). Ligger den totala uppmätta volymen mellan 9 och 18 liter ren alkohol så ingår fortfarande respondenten i bearbetningarna, dock sänks totalkonsumtionen till 9 liter ren alkohol. Det har antagits att dessa personer förvisso dricker mycket stora mängder, men av någon anledning har någon typ av överrapportering uppstått som inte kompenseras i de föregående stegen.

Gränsvärdena ovan får betecknas som generösa, men förfarandet har ändå betydelse när medelvärden beräknas. Relativt få respondenter justeras enligt ovanstående men korrigeringen är ändå viktig eftersom ett mindre antal extremfall annars drar upp medelvärdena påtagligt. Korrigeringarna görs på samma sätt för hela tidsperioden.

Slutligen görs även en logisk justering av svaren gällande andelen alkoholkonsumtionstillfällen som innefattat intensivkonsumtion (tabell 9). De respondenter som rapporterat att de intensivkonsumerat oftare än de överhuvudtaget druckit justeras så att kvoten av dessa två beteenden inte kan överstiga 1,0. Endast i genomsnitt 0,6 % av de aktuella respondenternas svar justeras på detta vis (och desto färre fr.o.m. 2014), men om detta inte gjordes skulle dessa extremfall dra upp medelvärdena på ett oriktigt sätt.

Imputeringar av värden

Då det saknas data för ett antal månader har dessa värden imputerats. Imputeringar av resultaten har dels gjorts för oktober–december 2004. Värden för de aktuella månaderna har imputerats med medelvärdena av motsvarande månader från föregående och efterkommande år (2003 och 2005). Imputeringar enligt samma metodik har även gjorts 2013 för perioden juli–december eftersom bytet av intervjuarstab ledde till en viss osäkerhet runt jämförbarheten av svaren gällande frågorna om den självrapporterade konsumtionen för denna period.

Åldersgruppernas sammansättning

Som nämnts har urvalets åldersmässiga sammansättning förändrats något under åren. I denna rapport har de 16-åringar som ingick före 2013 exkluderats ur resultatredovisningen för hela tidsperioden i syfte att ge god jämförbarhet över tid. Vidare höjdes den övre åldersgränsen vid halvårsskiftet 2013, från 80 till 84 år. Eftersom resultaten från andra halvåret inte används i bearbetningarna (se ovan) ger denna höjning av åldersgränsen en effekt först från och med 2014. Att ytterligare fyra årskullar inkluderats bör beaktas vid tolkningen av resultaten, åtminstone vad den äldsta åldersgruppen beträffar.

Revideringar av tidigare redovisningar

Jämfört med tabell 9 i rapport 168 har införandet av justeringar av extremvärden gällande andel konsumtionstillfällen som utgjorts av intensivkonsumtionstillfällen inneburit att dessa resultat reviderats något i tabell 9 i årets rapport. Revideringen bygger på att de (fåtal) respondenter med en kvot överstigande 1,0 har trunkerats till 1,0 (intensivkonsumtion kan inte förekomma oftare än alkoholkonsumtion totalt).

De olika konsumtionsmått

Den totala volymen konsumerad alkohol beräknas genom att multiplicera mängden alkohol som intervjupersonen uppger med antalet dryckestillfällen, för respektive alkoholsort. Utöver dessa frågor så ställs även en inledande fråga om hur ofta intervjupersonen överhuvudtaget druckit någon alkoholhaltig dryck under de senaste 30 dagarna samt en fråga om så kallad intensivkonsumtion. Måtten beskrivs närmare nedan.

Andel som druckit alkohol

Detta mått baseras på den inledande frågan om, och i så fall hur ofta, intervjupersonen druckit någon alkoholhaltig dryck under de senaste 30 dagarna. De som svarat ja kategoriseras som konsumenter oavsett hur ofta de druckit och definitionen av måttet blir således andel i befolkningen (17–84 år) som druckit under de senaste 30 dagarna. Denna fråga utgör dessutom ett filter för övriga konsumtionsfrågor; bara de som druckit senaste 30 dagarna betraktas som konsumenter på övriga alkoholkonsumtionsfrågor.

Denna fråga leder inte enbart till en dikotomisering i konsumenter och icke-konsumenter, den redovisas även som andelen som druckit alkohol minst 1 gång i veckan under senaste 30-dagarsperioden samt som ett genomsnittligt antal dryckestillfällen under senaste 30 dagarna.

Frågans formulering och dess översättning till frekvenser framgår av tabell C, där de fasta svarsalternativen också framgår. Beräkningen för en person som exempelvis svarat 4–5 gånger i veckan blir: $4,5 \text{ dagar} / 7 \text{ dagar} \times 30 \text{ dagar} = 19,3 \text{ dagar}$ under de senaste 30 dagarna. Samma svarsfrekvenser återkommer vad gäller intensivkonsumtion och konsumtion av olika alkoholsorter. Åren 2002–2003 saknade dock frågan om konsumtion senaste 30 dagarna de svarsfrekvenser som redovisas i tabell C och besvarades endast med ja eller nej.

Tabell C. Antal dagar med alkoholkonsumtion utifrån frekvensfrågan om alkoholkonsumtion.

”Med alkohol menar vi folköl, starköl, starkcider, alkoholäsk, vin, starkvin eller sprit. Hur ofta har du, under de senaste 30 dagarna, druckit minst ett glas av något som innehåller alkohol?”

I stort sett varje dag	27,9 dagar
4–5 gånger i veckan	19,3 dagar
2–3 gånger i veckan	10,7 dagar
Ungefär 5–6 gånger ^{a)}	5,5 dagar
En gång i veckan	4,3 dagar
Ungefär 2–3 gånger/	2,5 dagar
Ungefär en gång	1 dag
Aldrig	0 dagar

a) Detta kompletterande alternativ infördes 2015.

Intensivkonsumtion

Intensivkonsumtionsfrågan avser att fånga upp antalet dagar under de senaste 30 dagarna då intervjupersonen druckit större mängder alkohol vid ett och samma tillfälle. Den mängd som minst ska ha konsumerats uppgår till ungefär fem standardglas, vilket motsvarar ca fem glas vin (en flaska om 75 cl) eller cirka 2 liter starköl. Svartalternativen vad gäller frekvenserna framgår åter av tabell C. Jämförbara frågor om intensivkonsumtion har ställts sedan juli 2003.

När vi redovisar hur stor andel av alla dryckestillfällen som utgörs av så kallad intensivkonsumtion har vi dividerat antalet dagar med rapporterad intensivkonsumtion med det totala antalet dagar med någon rapporterad alkoholkonsumtion överhuvudtaget, och får således fram hur stor andel av alla dryckestillfällen som utgörs av intensivkonsumtionstillfällen, per respondent. Dessa beräkningar görs på individnivå, dvs. enskilt för varje respondent. Det går med andra ord inte att ta de gruppmedelvärden för antal dryckestillfällen och antal intensivkonsumtionstillfällen som redovisas i tabellerna och dela dem med varandra för att få fram exakt dessa andelar.

Alkoholvolym

För att fånga in den självrapporterade konsumtionen används en dryckesspecifik så kallad kvantitets- och frekvensskala där intervjupersonerna får besvara frågor om hur ofta de dricker olika alkoholhaltiga drycker samt hur mycket de brukar dricka av dessa drycker. Frågorna ställs separat för folköl, starköl, vin, starkvin, sprit och cider/alkoläsk.

Den inledande frågan om hur ofta alkohol konsumerats är formulerad på samma sätt för alla drycker och lyder: ”Hur ofta har du druckit ... under de senaste 30 dagarna?”. Svartfrekvenserna framgår av tabell C. Frågorna om kvantiteterna är anpassade utifrån de vanligaste förpackningarna/behållarna för respektive alkoholsort.

Den totala volymen beräknas genom att multiplicera mängden alkohol som intervjupersonen uppger med antalet dryckestillfällen per dryck. Sedan beräknas hur mycket ren alkohol detta motsvarar genom att multiplicera mängden med den genomsnittliga alkoholhalten (enligt Systembolagets försäljning) för respektive dryck. Därefter adderas de olika dryckernas volymer och resultatet uttrycks i liter 100 % alkohol. Denna process görs separat för varje månad och summeras sedan till en årskonsumtion. Till följd av diverse förändringar

under Monitormätningens första år, som i hög grad rört frågorna om självrapporterad konsumtion, har resultaten från konsumtionsvolymfrågorna bedömts vara jämförbara över tid först från och med år 2004. Utöver att ett antal betydande förändringar genomfördes under studiens första år saknades dessutom då frågor om starkvin samt cider/alkoläsk, vilket alltså ingår sedan 2004.

När volymen konsumerad alkohol per dryckestillfälle presenteras divideras den totala volymen med antalet dryckestillfällen enligt den inledande frågan. Som nämnts ovan justeras de enskilda extremvärden som kan uppstå vid denna beräkning för att undvika att medelvärdet blir felaktigt högt.

Högkonsumtion och standardglas

Måttet högkonsument beräknas utifrån den totala volymen konsumerad alkohol och representerar andelen som i genomsnitt per vecka dricker minst 14 standardglas (män) respektive 9 standardglas (kvinnor). Detta motsvarar ca 168 gram (drygt 21 cl) respektive 108 gram (knappt 14 cl) ren alkohol – eller 1,6 respektive 1,1 liter vin i veckan – och detta innebär i sin tur att 1 standardglas har antagits innehålla 12 gram eller 1,5 cl ren alkohol.

Risikkonsumtion

Måttet gällande risikkonsumtion avser att följa andelen respondenter som antingen konsumerat en genomsnittlig alkoholmängd motsvarande minst 14 respektive 9 standardglas i veckan (21 respektive 14 cl ren alkohol) och/eller intensivkonsumerat minst en gång under de senaste 30 dagarna (dvs. druckit motsvarande 1 flaska vin eller mer vid ett och samma tillfälle). Risikkonsumtionsmåttet är således en kombination av variablerna högkonsumtion och intensivkonsumtion och benämningen illustrerar att en sådan konsumtion, såväl kort- som långsiktigt, medför en förhöjd risk för åtföljande sociala eller fysiska skador.